

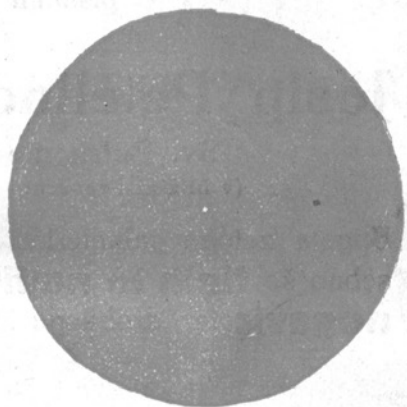
1

9

3

0

MODRA PTICA

VSEBINA

Friedrich Hölderlin / Pesmi •
Maksim Gorkij / Lev Tolstoj
• Vladimir Bartol / Ljubezen
Sergeja Mihajloviča • Jože
Kranjc / Slovenec sem • Ga-
briela Preissova / Smrt na
Golici • Poročila • Iz založbe
in uredništva

12

EDINO

tovarniško zalogo najboljših
šivalnih strojev in koles
znamke

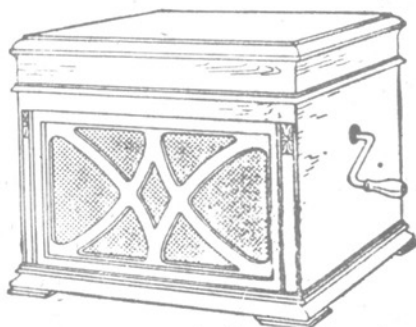
Gritzner, Adler, Kayser.

Pletilnih strojev priznane
švicarske tovarne „**Dubied**“ ter
pisalnih strojev „**Urania**“ ima le

Josip Petelinc, Ljubljana

Sv. Petra nasip šte. 7
(v bližini Prešernovega spomenika)

Bogata zaloga galanterije, pletenin, trikotaže, posebno še **finih in najfinejših rokavic in nogavic** ter drobnega blaga na veliko in malo

Ko si boste

po utrudljivem duševnem delu
zaželeli lepe glasbe

boste v najnovejšem modelu „His Masters Voice“ gramofona našli najboljšega prijatelja. Lična, dekorativna vnanjost. Ne odpove nikoli, ker ima najzanesljivejši

stroj angl. konstrukcije. — Pri nas dobite poleg nešteti drugih posnetkov tudi **kompletne opere** „Čarostrelec“, „Trubadur“, „Brivec seviljski“ „Lohengrin“ in dr. kompletno v albumu s knjižico.

Centrala za splošno gramofonijo

„Gramofon“ A. Rasberger

LJUBLJANA, Miklošičeva cesta šte. 34

Palača Pokojninskega zavoda.

Telefon 33-83

MODRA PTICA

IZHAJA MESEČNO • NAROČNIKI NA REDNE PUBLIKACIJE DOBIVAJO LIST
BREZPLAČNO • POSAMEZNA ŠTEV. DIN 8— • UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
RIMSKA CESTA ŠTEVILKA 3 • ČEKOVNI RAČUN ŠTEVILKA 15.369

LETO I

NOVEMBER 1930

ŠTEV 12.

FRIEDRICH HÖLDERLIN* / PESMI

POSLOVENIL PERO PAJK

PARKAM

Le eno leto dajte, mogočnice!

jesen še eno, ki mi dozori spev,
da voljneje srce, vtešeno
s pesmijo sladko, potem umre mi.

Ta duša, ki za živa doseгла ni

pravice božje, Orkus je ne vmiri;
todâ, če kdaj mi pesem, ki jo
srce želi, če uspe mi sveta,

pozdravljen takrat, molk domovanja senc!

Dovolj mi bo, če tudi me strune tja
ne spremijo; enkrat sem živel
kakor bogovi, odveč je drugo.

* Friedrich Hölderlin, poleg Goetheja največji lirik, roj. l. 1770 v Lauffenu ob Neckarju, umrl po štiridesetletni blaznosti l. 1843. Poleg romana v pismih »Hyperion« in dramatičnega fragmenta »Empedokles« je spesnil zlasti elegije, ode in himne. Hölderlin je pesnik notranjega očiščenja, želje po poglobljenem življenju v občestvu naroda in v stiku s naravo ter vzpona k božanskemu; po pesniškem poslanstvu in po življenjski poti predstavlja s Kleistom in Nietzschejem trojico tragičnih usod nemštva.

MENONOVIH TOŽBA PO DIOTIMI ČETRTRA

Toda midva, kot laboda ljubeča se družita srečno,
počivajoč ob vodah, ali na zibkih valeh
v jezero zreta, kjer se srebrni zrcalijo oblaki,
kjer pod njima blesté polje sinjina nebes,
družno tako po zemlji sva šla. In naj vstajal je sever,
ki ljubimcem nemil, boli prinaša, in z vej
listje oblétalo je in dež usipal se v vetru,
mirno smehljala sva se, lastnega čula boga
sredi pogovora sva prisrčnega, v duš dveh enem popevu
čisto pokojna s seboj vedro, otroško sama.
Ali sedaj domovanje mi je tako vse puščobno,
in so mi vzeli oko, sebe izgubil sem z njo.
Tavam zatorej povsod in prav kot sence živeti
moram, in davno se mi drugo nesmiselno zdi.

POLOVICO ŽIVLJENJA

Z rumenimi se hruškami,
poln divjih rož nagiba
v jezero breg,
premila laboda,
in pijana od poljubov,
vtapljata vrat,
v sveto vodo neomamno.

Joj mi, kje vzel bom
pozimi cvetlic, in kje
žarkov solnčnih
in zemeljskih senc?
Zidovi stoje
nemo in mrzlo, zvenčijo
v vetru zastave.

MAKSIM GORKIJ / LEV TOLSTOJ

PREVEDEL JOSIP VIDMAR

(Iz knjige »Spomini na sodobnike«)

V njem je bilo res nekaj brezumne in radovedne divjosti Vaske Buslajeve in nekaj trmoglavosti protopopa Avvakuma; nad njima ali poleg njiju pa je plaval Čaadajevski skepticizem. Avvakum je propovedoval v njem in mučil umetnikovo dušo; novgorodski noroglavec je podrl Shakespearea in Danteja; kar pa je bilo Čaadajeva v njem, se je rogalo veselju in hkratu tudi mukam njegove duše.

Starorus v njem je napadel znanost in državno misel, ker ga je brezuspešnost vseh njegovih naporov za človeka vredno življenje, potlačila v pasiven anarhizem.

Čudno, da je kakor po tajinstveni intuiciji spoznal to Buslajevsko potezo v njem ravno karikaturist »Simplicissima«, Olaf Gulbransson. Poglejte si njegovo risbo: kako dobro je pogodil resničnega Leva Tolstega, koliko drzne razumnosti je v teh globoko skritih očeh, razumnosti, ki ne pozna nič nedotakljivo svetega in ne veruje »ne v kihanje, ne v sanje, ne v tičji skovik«.

Tako stoji vsem tuj pred menoj ta stari čarovnik, ki je sam prebrodil vse puščave človeške misli, išoč vesoljno resnico, ki je ni našel. Gledam ga in čeprav je moja bolečina nad izgubo velika, vendar blaži ponos, da sem tega moža videl, mojo bridkost in moje žalovanje.

Čudno je bilo opazovati Leva Nikolajeviča med tolstojanci. Bil je kakor mogočen zvonik, čigar zvonovi so neprestano grmeli po vsem svetu, — okrog njega pa so tekali majhni, boječi kužki, oponašali s svojim cviljenjem zvonove in nezaupno od strani pogledavali drug drugega: češ: »Kdo zna bolje lajati?« Zmeraj sem imel občutek, da zastrupljajo ti ljudje Jasno-Poljansko hišo in palačo grofice Panine z vonjem po strahopetnosti, po malenkostnem kramarstvu in po zalezovanju dediščine. Tolstojanci me spominjajo na romarje, ki hodijo po temnih kotih Rusije, nosijo s seboj pasje kosti, jih prodajajo kot relikvije in kupčujejo z »egiptsko temo« in s »solzami Matere božje«. Spominjam se nekega takega apostola, ki je v Jasni Poljani pri mizi odklonil jajca, da ne bi piščancu prizadejal kaj hudega; na kolodvoru v Tuli je pa z dobrim tekom pojedel svojo mesno jed in je menil:

»Stari pretirava.«

Skoro vsi mnogo zdihujejo in radi poljubljajo, vsi imajo potne brezkostne roke in licemerske oči; vendar so vsi praktični ljudje in imajo svoje posvetne zadeve v najlepšem redu.

Lev Nikolajevič je seveda vedel, koliko so tolstojanci vredni, vedel je tudi Sulerzycki, ki ga je Tolstoj nežno ljubil in o katerem je vedno govoril mladostno ognjevito in navdušeno. Nekoč je v Jasni Poljani nekdo zelo zgovorno pripovedoval, kako srečno je njegovo življenje in kako čista njegova duša, odkar je sprejela tolstojski nauk. Lev Tolstoj se je sklonil k meni in mi je tiho dejal:

»Saj laže ta strela! Samo meni na ljubo ...«

Marsikateri se trudi, da bi si priboril njegovo naklonjenost, toda prav za prav nisem nikoli videl poizkusa, ki bi bil spretno in premeteno

napravljen. Z menoj ni skoro nikoli govoril o svojih navadnih predmetih, — o vseodpuščanju, o ljubezni do bližnjega, o Svetem pismu in o budizmu. Očitno je spoznal, da bi pri meni vse to ne bila »prava krma za kljuse«. To sem od nekdanj hvaležno cenil.

Če je hotel, je bil lahko čudovito popustljiv, rahločuten in dobrotljiv. Njegovo govorjenje je bilo očarljivo preprosto in odlično; včasih pa je postalo dušeče in mučno. Nikoli mi niso ugajale njegove opazke o ženskah. V tej stvari je bil pregrob in njegove besede so bile nekako narejene in nekako neodkrita in pri tem osebne. Bilo je, kakor da je bil tu nekoč težko užaljen in kakor da zdaj ne more ne pozabiti ne odpustiti. Tisti večer, ko sem ga spoznal, me je vedel v svojo delavnico — bilo je v Hamovnikih — mi sedel nasproti in mi govoril o »Varenki Olesovi« ter o »Šestindvajsetih in eni«. Njegov ton me je potrl, da sem bil ves iz sebe, — tako brutalno, tako golo je govoril. Trdil je, da zdravo dekle ne pozna sramežljivosti.

»Zdravo petnajstletno dekle si želi objemov in otipavanja. Njena pamet pa se še boji neznanega in nerazumljivega; — temu se pravi čistost, sramežljivost. Toda njeno meso že sluti, da je nerazumljivo potrebno in zapovedano, in zoper lastno pamet zahteva izpolnitev zapovedi. Vi opisujete Varenko Olesovo kot zdravo dekle, čustvuje pa, kakor da je bolna. To je neresnično!«

Potem je prešel na dekleta iz »Šestindvajsetih in ene« in se je pri tem tako brezbrizno posluževal cele vrste nespodobnih besed, da se mi je zdelo njegovo govorjenje cinično in da me je naravnost žalilo. Kesenje sem razumel, da je samo zato izbiral grde besede, ker so se mu zdele bolj značilne in bolj porogljive. Takrat pa sem ga težko poslušal. Nisem mu odgovarjal. Nenadoma je postal pozoren in ljubeznen in me je povprašal po mojem življenju, kaj berem in kaj se učim.

»Baje ste zelo mnogo brali. Ali je to res? Ali je Korolenko prav za prav muzikalen?«

»Mislim, da ne. Ne vem pa ne.«

»Ne veste? Imate radi njegove povesti?«

»Da, zelo.«

»Najbrž kot nasprotje vaših. On je liričen, — vi niste. Ste brali Weltmanna?«

»Da.«

»Ali ni to res dober pisatelj? Živ, resničen, brez pretiravanja. Včasih je boljši nego Gogolj. On je poznal Balzaca; Gogolj pa je posnemal Marlinskega.«

Rekel sem, da sta na Gogolja najbrž vplivala Hoffmann in Sterne, mogoče tudi Dickens. Tolstoj me je pogledal in vprašal:

»Ali ste to kje brali? Ne? Ne bo držalo. Gogolj je Dickensa težko poznal. Ampak vi ste pa res mnogo brali. Zdaj lahko vidite, kako je to škodljivo. Kozlov se je s tem ugonobil.«

Ko sem odhajal, me je objel in poljubil ter rekel:

»Vi ste pristen kmet! Med pisatelji boste imeli težko življenje. Toda le nič strahu; povejte vselej, kar čutite, naj se še tako grobo sliši. Nič ne dé. Kdor ima kaj soli v glavi, bo že razumel.«

Vtis, ki sem ga imel po tem prvem srečanju, je bil dvojen. Bil sem sicer vesel in ponosen, da sem videl Tolstega; toda najin po-

govor je bil le kakor nekaj izpit. Tolstoj, katerega sem videl, nekako ni bil pesnik »Kozakov«, »Lucerna« in »Vojne in miru«, marveč blagoroden gospod, ki se je ponižal do mene in ki je smatral za primerno, govoriti z mano poljudno, v govorici trga in ulice. To je pokvarilo mojo predstavo o njem, ki sem jo nosil v sebi in ki mi je bila draga.

Drugič sem ga videl v Jasni. Bil je neprijazen jesenski dan in pršil je droben dež. Oblekel je težak suknjen površnik in visoke usnjene škornje — prave greznjake — in je šel z menoj na sprehod v brezovi gaj. Skakal je kakor otrok čez jarke in luže, si otresal deževne kaplje z vej na glavo in zelo zajemljivo pripovedoval, kako mu je v tem gozdiču Fet razlagal Schopenhauerja. Z ljubeznijo in prijazno kretnjo je božal vlažna kakor atlas gladka debela brez.

»Nedavno sem nekje bral stihe:

Gob že ni več. Toda v globelih

Težko diši še po vlažnih gobanih.

Lepo povedano! Zelo resnično!

Nenadoma nama je hušknil tik izpod nog zajec. Lev Nikolajevič je razburjen poskočil, postal rdeč v glavo in zavrnil kakor star morilec divjačine. Potem se je ozrl z nepopisnim smehljajem name in se je smejal umno in človeško. Bil je čudovit ta trenutek!

Drugič je opazoval v parku skobca. Kragulj je priplaval nad živinski dvor, okrožil nad njim in se ustavil. Krila je komaj kedaj zgenil, kakor da bi se ne mogel odločiti, ali naj plane dol ali ne. Lev Nikolajevič se je vzel, si zasenčil z roko oči in razburjeno šepetal:

»Razbojniku diše naši piščanci. Zdaj, — zdaj... Ta trenutek... Ah, boji se! Bog ve, ali je kočijaž na dvorišču? Treba ga bo poklicati...« Poklical ga je. Ptič se je prestrašil, se pognal kvišku, odplaval v stran in izginil. Lev Nikolajevič je vzdihnil in dejal, kakor da si očitata:

»Škoda da sem zavpil. Saj bi se tako tudi pobral...«
Ko sem mu nekoč pripovedoval o Tiflisu, sem omenil V. V. Flerovskega.

»Ste ga poznali?« je vprašal Lev Nikolajevič živahno. — »Povejte no, kakšen človek je to?«

Povedal sem mu, da je Flerovski visok, tršat možki z dolgo brado in velikimi očmi, in sem mu popisal, kaj sva skupaj doživela v transkavkaških gorah. Flerovskij je nosil dolgo grobo suknjo, mošnjo v rdečem vinu kuhanega riža za pasom in je bil oborožen z ogromnim platnenim dežnikom. Ko sva hodila po gorski poti, nama je nenadoma na ozki stezi prišel naproti bivol. Pričela sva se previdno ritensko umikati in sva v neprestani nevarnosti, da padeva v brezno, razjarjeno žival strašila z odprtim dežnikom. Nenadejano sem opazil v očeh Leva Nikolajeviča solze. Zmedel sem se in utihnil.

»Nič ne dé! Le govorite. Le pripovedujte dalje! Tako me veseli čuti o kakem dobrem človeku. Zanimiv mora biti! Prav takega sem si ga predstavljal, tako drugačnega nego so vsi drugi. Najzrelejši in najpametnejši je med našimi radikalnimi literati. V svojem »Abecedniku« sijajno dokazuje, da je vsa naša civilizacija barbarska, da more biti kultura samo delo miroljubnih in slabotnih narodov, ne pa močnih, in da je boj za obstanek lažniva izmišljotina, ki hoče opravičiti zlo. Vi seveda niste mojih misli? Toda Daudet misli prav tako.

Se spominjate njegovega Pavla Astiera?«

»Kako pa naj spravim teorijo Flerovskega v sklad — na primer s pomenom Normanov v evropski zgodovini?«

»Normanov? To je druga stvar.«

Če ni hotel odgovoriti, je vselej dejal: »To je druga stvar.«

Vedno se mi je dozdevalo — in mislim, da se ne motim, — da Lev Nikolajevič ni posebno rad govoril o literaturi, pač pa da ga je vedno zelo zanimala osebnost vsakega pisatelja. Vprašanja kakor: »Ga poznate.« »Kakšen človek je.« »Kje je rojen?« sem slišal pri njem zelo pogosto. In skoro vedno si videl človeka, za katerega je šlo, v novi luči, če si čul njegovo mnenje o njem.

O Kolorenku je rekel zamišljeno:

»Kolorenko ni Veliko-Rus; zato mora videti naše življenje pravilneje in bolje nego mi.«

O Čehovu, ki ga je srčno in nežno ljubil:

»Njegova medicina ga ovira. Če ne bi bil zdravnik, bi še dosti bolje pisal.«

O nekem mlademu pisatelju:

»Ta igra Angleža. Ravno Moskvičanu se to najslabše posreči.«

Meni je dejal ponovno:

»Kot pisatelj vse preveč iznajdevate. Vsi vaši Kuvalde so konstruirani, izmišljeni.«

Odvrnil sem mu, da je ravno Kuvalda resnično živel.

»Pripovedujte, kje ste ga videli!«

Moral se je od srca smejati prizoru v uradni sobi kazanskega mirovnega sodnika Kolontajeva, kjer sem prvič videl moža, katerega sem kesneje opisoval pod imenom Kuvalda.

»Plava kri!« je dejal med smehom in si brisal solze. »Da, da, plava kri! Ampak preljubko, resnično! Sploh znate pripovedovati bolje nego pisati. Ne. Vi ste romantik, vi konstruirate svoje osebe, — priznajte že!«

Odvrnil sem, da najbrž vsak pisatelj nekoliko konstruira in da večji del popisuje svoje ljudi tako, kakršne bi jih v življenju rad videl. Rekel sem nadalje, da so mi dragi predvsem ljudje one vrste, ki so pripravljeni, zoperstavljati se zlu življenja na vsak način, — tudi s silo.

»Nasilje je največje zlo!« je vzkliknil in stisnil mojo roko k sebi.

»Kako pa se hočete izmotati iz tega protislovja, vi — iznajditelj? Vaš

»Sopotnik« ni konstruiran, dober je prav zaradi tega, ker ni samo iznajden in izmišljen. Toda če premišljuje, rišete viteze, kakor sta bila Amadis in Siegfried...«

Pripomnil sem, da smo vendarle zidali na peščena tla in v sovražnem svetu, dokler smo bili primorani živeti v tesnem občevanju s takimi sopotniki v človeški podobi, kakor je bil moj...

Ironično se je nasmehnil in me rahlo dregnil s komolcem.

»Iz tega lahko slede zelo, zelo nevarne stvari! Vi ste čisto sumljive vrste socialist! Romantik ste in romantik mora biti monarhist, — vsi romantiki so bili monarhisti.«

»Pa Hugo?«

»Hugo? to je druga zadeva. Ne maram ga. Preglasen mi je.«

Često me je spraševal, kaj berem, in mi je vedno očital, če sem izbral po njegovem mnenju slabo knjigo.

»Gibbon je slabši od Kostomarova. Mommsena morate brati, je sicer dolgočasen, toda pri njem je vse kleno zrnje.«

Ko je čul, da je bila prva knjiga, ki sem jo bral, »Bratje Zemganno«, je bil naravnost ogorčen.

»No, le pogledjte! Tak bedast roman! To vas je tudi pokvarilo. Francozi imajo tri pisatelje: Stendhala, Balzaca in Flauberta. Zaradi mene še Maupassanta, — toda Čehov je boljši od njega. Goncourta sta clowna in se samo delata resna. Studirala sta življenje po knjigah in sicer pri prav takih sleparjih, kakor sta sama, in sta si domišljala, da je to nekaj resnega. V resnici pa ni za nikogar nič.«

Nisem mu pritrdil, kar ga je nekoliko jezilo. Nasprotno mišljenje je slabo prenašal, čeprav so bila njegova mnenja mnogokrat čudaška in muhasta.

Nekoč je razlagal: »Degeneracije sploh ni. Izmisлил si jo je Italijan Lombroso in Jud Nordau jo ponavlja za njim kakor papiga. Italija je dežela šarlatanov in pustolovcev. V njej se pojavljajo samo ljudje kakor Aretino in Casanova in Cagliostro in njim podobni.«

»Pa Garibaldi?«

»To je politika. To je druga stvar.«

Navedel sem mu vrsto dejstev iz zgodovine ruskih trgovskih rodbin. Odvrnil je:

»To ni res. Take stvari se bero samo v učenih knjigah.«

Potem sem mu pripovedoval zgodbo treh generacij znane mi trgovske rodbine, v kateri je zakon degeneracije posebno kruto gospodaril. Tedaj me je razburjen potegnil za rokav in mi pričel prigovarjati: »Vidite, to je resnično! Nekaj takega poznam tudi jaz. V Tuli žive dve taki rodbini. O tem morate pisati! Čimbolj skopo, toda cel roman. Razumete? Na vsak način!«

In oči so se mu razvneto bliskale.

»Toda tu bodo nastopali vitezi, Lev Nikolajevič!«

»Pustite to! To je zelo resna stvar. Oni, ki gre za meniha, da bi molil za rodbino, — je čudovit! To je resnica! Vi grešite, jaz pa pojdem in bom molil za vaše grehe. Tudi drugi, mračni grabež in podjetnik, — tudi ta je resničen. Pijanec je, zver, sladostrastnik, — in vendar ljubi vse ljudi, nenadoma pa umori. Ah, kako je to resnično! O tem morate pisati! Nikar ne iščite med tatovi in berači junakov, ne! Junaki so laž in iznajdba, — so samo ljudje, ljudje. Drugega ni.«

Često me je opozarjal na pretiranost v mojih povestih. Nekoč, ko je govoril o drugem delu »Mrtvih duš«, pa je dejal z dobrodušnim smehljajem:

»Vsi skupaj smo strašanski iznajditelji. Tudi jaz. Včasih mi postane pri pisanju nenadoma koga žal in brž mu dam kako boljšo potezo; kaki drugi osebi pa katero vzamem, da njena okolica ne učinkuje prečrno.«

In takoj nato v strogem tonu neizprosne sodnika:

»Zato tudi pravim, da je umetnost laž, prevara in samovoljnost in da človeku škoduje. Ne popisuje se resnično življenje, kakršno je, marveč kar človek sam misli o življenju. In kaj komu koristi, če ve, kako jaz vidim ta stolp ali morje ali tegale Tatarja? Kaj je v tem zanimivega ali potrebnega?«

Včasih so se mi zdele njegove misli in čuvstva muhasta, več, nalašč spačena. Posebno često pa je spravljal ljudi v začudenje in strah z mračno nebrzdanostjo svojih misli, kakor neustrašni izpraševalec strogega Boga — Job.

Tako je nekoč pripovedoval:

»Nekoč sem šel v početku maja po Kijevski cesti. Nebo je bilo brez oblaka, ptice so pele, čebele šumele, solnce je sijalo tako lepo, — okrog in okrog je bilo vse svečano, človeško in prekrasno. Bil sem ganjen do solz; tudi jaz sem se imel kakor čebela, ki so ji dane najlepše cvetlice sveta in sem čutil, da je Bog blizek moji duši. Nenadoma sem opazil stran od ceste v grmičevju romarja in romarico, ki sta ležala v drgetajočem objemu; oba sta bila tako siva, tako umazana in stara; zvijala sta se kakor črva, ječala in jecljala ... In solnce je sijalo brez usmiljenja na njune gole, posinjele noge in uvela života! Bilo je kakor udarec v srce! O Gospod, stvarnik vse lepote, — ali se ne sramuješ? Čisto slabo mi je postalo ...

Da, tu se vidi, kaj vse se godi na svetu. Narava, ki so jo Bogomili smatrali za hudičevo delo, muči človeka okrutno in porogljivo; vzame mu moči, a mu pusti poželenje. In to vsem ljudem z živo dušo! Le človek mora spoznati vso sramoto in grozo te muke, ki prebiva v njegovem mesu. Nosimo jo v sebi kot neodločljivo kazen. Toda zaradi kakšnega greha?«

Med tem pripovedovanjem so se njegove oči čudno spreminjale, — najprej so bile otroško žalostne, potem mrzle in njihov blesk je bil trd. Ustnice so mu drgetale in brki so se mu ježili. Ko je pripoved končal, je potegnil iz žepa v bluzi robec in si je odločno otrl obraz, čeprav je bil suh. Potem se je počesal s krivimi prsti svoje kmetiške roke po bradi in je tiho ponovil:

»Da. Zaradi kakšnega greha?«

Nekoč sem šel z njim po spodnji poti iz Djulberja v Ai-Todor. Stopal je lahkotno kakor mladenič. Nekoliko nervozneje nego navadno je dejal:

»Meso bi moralo biti duhu pokoren pes, ki bi tekkel, kamor bi ga duh poslal. Kako pa živimo v resnici? Meso besni in divja, in duh mu sledi klavirno in brez moči.«

Podrgnil se je odločno v bližini srea po prsih, dvignil obrvi in povedal tale spomin.

»Neke jeseni sem šel v Moskvi, po samotni ulici blizu Suharevljevega trga. Ob tlaku je ležala pijana ženska. Z dvorišča neke hiše je tekla ženski umazana pomijna voda ravno pod tilnik in hrbet. Valjala se je v mrzli kaluži in njeno telo je pljusalo po tekočini. Jecljala je, toda dvigniti se ni mogla.«

Spačil je obraz, stisnil oči, stresel z glavo in me pozval:

»Sédiva malo... To je najstrašnejša, najbolj zoprna stvar na svetu — pijana ženska! Hotel sem ji pomoči na noge, toda — nisem se mogel prisiliti. Gnusila se mi je! Bila je čisto mokra in spolzka. Če bi se je bil dotaknil, bi si štiri tedne ne mogel očediti rok. Strahota! Na kantonu pa je sedel plavolas fantiček s sivimi očmi. Solze so mu tekle po licih, brisal si je z roko nos in je brezupno utrujeno jokal: »Ma-ama!... Pest-na... vstani no!«

Ona pa je stezala roke, grohala, vzdigovala glavo in pljuskala s tilnikom po nesnagi.«

Umolknil je. Potem se je ozrl in skoro šepetaje razburjen ponovil: »Da, da, — to je strašno! Ste videli mnogo pijanih žensk? Mnogo, tako? Ti, ljubi Bog. Toda rajši ne pišite o takih stvareh!«
»Zakaj ne?«

Nato je rekel počasi, zamišljeno:

»Ne vem. Kar tako sem rekel... Sramežljivost bi morala človeku braniti, pisati o ostudnem. To se pravi... zakaj naj bi ne pisali o ostudnem? Ne, o vsem je treba pisati, o vsem...«

Solze so mu stopile v oči. Obrisal si jih je in je s smehljajem gledal svoj robec. In spet so mu zdrknile solze po gubah.

»Vidite, jokam,« je dejal. »Star sem; v srce mi sega, če mislim na tako grozne stvari!«

Sumil me je na lahko s komolcem in rekel:

»Tudi vaše življenje bo minilo in — vse bo ostalo pri starem. Potem boste tudi vi jokali, še bolj bridko nego jaz, v potokih, kakor pravijo kmetiške ženske. Toda pisati je treba o vsem. Sicer bo plavolasi deček hud in nas bo ošteval. To ni res, — to ni polna resnica, bo dejal. Kajti glede resnice je zelo strog!«

Nenadoma pa se je pognal na noge in me je pozval z dobrotljivim glasom:

»Zdaj morate pa vi kaj povedati! Dobro pripovedujete. Kaj o svojih mladih letih. Človek si kar ne more misliti, da ste bili kedaj majhni. Ko ste tako čudni! Kakor da bi bili kar odrasli prišli na svet. V vašem mišljenju je še marsikaj otroškega in nezrelega, toda videli ste toliko življenja. Več niti ni treba. No torej, povejte kaj...«
Legel je udobno na gole korenine bližnje smreke in je opazoval, kako so mravlje marljivo begale med sivimi iglami.

Sredi te, nam severnjakom tako tuje, pestre, južne narave, sredi njene bujnega, nebrzdano razkošnega rastlinstva je bil Lev Tolstoj, ki je bil že po imenu človek notranje moči! — ta majhni, čisto grčavi, iz najodpornejših globoko zemeljskih korenin urezani človek — sredi razkošne Krimske narave, pravim, je bil Lev Tolstoj hkratu tuj in domač. Bil je kakor prastar človek, gospod vsega okoliša, — gospod in mojster, ki se je po stoletni odsotnosti vrnil na svoje posestvo, ki ga je bil sam ustvaril. Marsikaj je pozabil, marsikaj mu je novo; vse je, kakor mora biti, in vendar ne čisto tako; on pa mora takoj zaslediti, kaj ni v redu in zakaj ne.

Hodil je po cestah in stezah z varnim, naglim korakom veččega ze-

meljskega raziskovalca, z ostrim očesom, ki mu ni ušel noben kamen in nobena misel; gledal je in meril, raziskoval in vzporejal in razsipal živa semena svojih neodoljivih misli. Nekoč je rekel Sulerju: »Ti nič ne bereš, Levuška. To ni dobro, kajti to se pravi, da preceňuješ samega sebe. Gorkij bere preveč, — to tudi ni dobro, ker pomeni, da mu manjka samozvesti. Jaz pišem preveč; in tudi to ni dobro, ker ravnam tako iz starčevske ničmurnosti; ker hočem, da naj vsi tako mislijo, kakor mislim sam. Seveda mislim jaz, da je to zame dobro; in misli Gorkij, da je slabo zanj. Ti pa sploh ne misliš; marveč samo pomežikuješ in čakaš, kaj ti bo prišlo v roke. Tako naleti na stvari, ki niso zate, — to se ti je že primerilo. Vzameš kako stvar in jo nekaj časa držiš, če pa ti hoče uiti iz rok, je pa le ne obdržiš. Čehov je napisal prekrasno povest: 'Dušica'. Ti si skoro prav tak kakor ta Dušica.«

»Kako to?« je vprašal Suler smeje se.

»Ljubiti znaš. Voliti ne. In se ves izgubljaš v ničevostih.«

»Ali so vsi ljudje taki?«

»Vsi?« je ponovil Lev Nikolajevič. »Ne, ne vsi.«

In nato je nenadoma vprašal mene, — padlo je kakor udarec:

»Zakaj ne verujete v Boga?«

»Ni vere, Lev Nikolajevič.«

»To ni res. Vi ste po naravi veren človek in ne boste mogli prebiti brez Boga. To boste tudi kmalu čutili! Neverni ste iz svojeglavosti, — in nejevolje, da svet ni tak, kakršnega bi radi imeli. Marsikdo je neveren iz boječnosti. Pri mladih ljudeh se dogajajo takele stvari: fant obožuje žensko, pa ji noče pokazati svoje ljubezni; boji se, da bi ga ljubljena ženska morda ne razumela; zato mu manjka poguma. Za vero je, kakor za ljubezen, potreben pogum in drznost. Reči si morate: verujem, — potem bo vse dobro, vse bo, kakor vam je potrebno, vse vam bo kar samo postalo jasno in vam bo v veselje. Saj vendar toliko stvari ljubite! Vera ni nič drugega nego močnejša ljubezen. Ljubite še bolj, — in vaša ljubezen bo postala vera. Če moški ljubi žensko, mu je vedno najboljša na svetu, in vsak moški vedno ljubi najboljšo žensko. To je vera! Neveren človek ne more ljubiti; danes se zaljubi v eno, čez leto dni v drugo. Duša takega človeka je potepuška in živi neplodno življenje, — to ni dobro. Prišli ste verni na svet, — zakaj bi se borili zoper samega sebe? Toliko govorite o lepoti! Kaj pa je lepota? Najvišje in najpopolnejše je B o g !« Drugače ni prav kakor nikoli govoril z menoj o tem predmetu in globoka resnoba njegovih besed in njih nenadejanost sta me popolnoma prevzeli. Molčal sem. On je sedel na divanu s podvitimi nogami, okrog brade mu je igral zmagoslaven smehljaj. In mi je govoril, žugajoč mi s prstom:

»Molk vas v tej stvari tudi ne privede k ničemur. Ne!«

Jaz pa, ki ne verujem v Boga, sem ga pogledal zelo previdno in nekoliko boječe, — pogledal sem ga in sem si mislil:

»Ta človek je Bogu podoben!«

VLADIMIR BARTOL / LJUBEZEN SERGEJA MIHAJLOVIČA

Sergej Mihajlovič, tisti, ki sem ga bil nekoč že opisal v »Gentlemanovem rojstvu« in ki je šepal kakor polomljen hudič, ker so mu bili v Sibiriji zmrznili prsti na nogi, je povabil pred svojim odhodom Walterja, Bertholda in mene v svojo staro mansardno sobico v zakotnem pariškem hotelu. Prijatelj mu je preskrbel mesto podravnatelja v neki novo ustanovljeni tovarni za marmelado v Alžiru. Stvar je bila prav za prav strogo zaupna, kajti proizvod, ki so ga nameravali pridobivati, bi moral iti v svet kot prava jabolčna marmelada, čeprav bi ga pridelovali iz dokaj cenejšega sadu, čigar imena si pa nisem zapomnil. Rus je zadevo zaupal Walterju, ta pa Bertholdu in meni. Vino, ki je ob tako slovesni priložnosti, kakor je slovo, nepogrešljiv činitelj, smo prinesli gostje kar sami s seboj. Sergej Mihajlovič je vedel, da pazimo na sleherno njegovih kretenj, kakor na gibanje silno zanimive eksotične zveri, in zato se mu je zdelo samo po sebi umevno, da si zabavo sami plačamo. Istih misli smo bili tudi prišleci; torej ni bilo nobenega povoda, da bi se ne sporazumeli.

Tisti dan je bil Sergej Mihajlovič nekam slabo razpoložen. Nervozno je šepal gori in doli po sobi, tiho preklinjajoč in srdito pljuvajoč okrog sebe. Walter mi je povedal potihoma, da sta ga bili prejšnji večer dve dekleti nesramno navlekli. Pobral ju je bil nekje na cesti, vodil ju od lokala do lokala, ko pa ju je hotel naposled peljati k sebi na dom, sta ga nenadoma pustili na cedilu.

Ta sramota je sedaj bržkone grizla plavolasega prevejanca. Ker smo vedeli, kar nas je bilo navzočih, za to prigodo, se pa skrbno čuvali, da bi se izdali, ni nič čudnega, če so si naše prikrite misli začele iskati izhoda po drugi poti. Besedovali smo sem in tja, dokler ni napetost med nami našla svojega sproščenja v pogovoru o ljubezni in ženskah. Berthold, dobrodušni oboževavec Schopenhauerja in Nietzscheja, je začel zabavljati čez ženske, češ, da niso zmožne resnične in iskrene ljubezni, da hlastajo le za bežnimi užitki in so jim materialne ugodnosti glavno. Ker je bil sam precej naiven in nekam medvedji na zunaj, se nisem prav nič čudil, da je naletel pri ženskah na slabe izkušnje.

Ne tako Walter, ki mu je strastno oporekal. Eleganten fant s svet-skimi manirami, se je imenitno znašel v vsaki družbi, prav posebno pa še med ženskim svetom. Zanj je bila ljubezen dar božji, ki ga je dodelilo nebo ubogim zemeljskim bitjem v tolažbo za trpljenje in druge skrbi in težave v življenju. Zelo se je razvnemal in trudil, da dokaže upravičenost svojega stališča. Baš sredi najlepšega besednega razmaha mu je glasen, izzivajoč grohot Sergeja Mihajloviča, ki se je bil medtem zleknil na posteljo in od tam pazljivo sledil debati, zaprl usta.

»Kaj je smešnega v mojih besedah?« ga je vprašal Walter, očitno globoko užaljen.

»Kaj je smešnega v vaših besedah?« ga je porogljivo zavrnil Rus,

Skočil je s postelje — pri čemer je stokajoč preklel svojo odrevenelo nogo — in prišepal do Walterja, ki se je zibal na polomljenem stolu. Postavil se je predenj in dejal srdito:

»Vi trdite, gospod, da je ljubezen dar božji, kaj ne? Za to izjavo zaslužite, da vas še enkrat pošljejo v šolo.«

»Ob pamet ste, Sergej Mihajlovič,« se je razburil Walter, ves začuden zaradi njegovih besed. »Isto pravico do lastnega mnenja imam vendar, kakor si jo jemljete vi.«

»Pravice vam nihče ne krati,« mu je odvrnil Rus. »Govorite, kolikor vas je volja. Samo dovolite mi, da se smejem, ko vidim, da pri svojih letih še vedno niste izpregledali ... Ljubezen — dar božji! Hahaha. Bedak ste, druge označbe nimam za vas, gospod. Ali hočete, da vam povem jaz, kaj je ljubezen? ... Zares hočete? Dobro torej! Ljubezen je atentat na človekovo čast in svobodo. Zanka je, s katero zadruguje hudič vratove najsijajnejšim in najponosnejšim možem. Past je, v katero se naposled ujame tudi najpretkanejši svobodoljubnež. Skratka: škandal nad človeštvom.«

Poplaknil si je grlo s par kozarci vina, prižgal si cigareto in začel, silovito razburjajoč se, lomastiti po sobi.

Walter, ki je bil medtem prisedel k meni na posteljo, mi je zašepetal na uho:

»Kar pustimo, da se izkriči. Ni dvoma, da mora imeti nekaj na duši.« »Veste, gospodje!« je povzel čez nekaj časa Sergej Mihajlovič v svoji sikajoči nemščini. »Že smrkovec se mi je zdela ljubezen nekaj sumljivega. Sentimentalni, zlagani romani so jo sicer slikali kot nekako božansko silo, šli so pa samo tako daleč, da sta se zaljubljenca srečno našla. Kaj se je zgodilo potem, to so prepustili fantaziji ali izkušnji čitateljev. Bolj realistične zgodbice pa so govorile o samih tragedijah, polomih in razočaranjih. V življenju sem videl zaljubljenca: kakor obsedeni so letali drug za drugim; zvezani so bili med seboj kakor v isti voz vpreženo govedo. Bil sem takrat prost in svoboden: zato sem jih iz vsega srca zaničeval. Nalijte mi vina!« je vzkliknil nenadoma in pomolil prazno čašo pred Walterja. Izpil jo je na dušek in nadaljeval z novim ognjem:

»Kakor lisica, ki vohta past, sem se izogibal priložnostim. Ženskam, h katerim me je posebno privlačevalo, sem namenoma hodil s poti, samo tja, kjer ni bila v nevarnosti moja prostost in z njo združena čast, sem si upal. Toda ples, ki mi ga je pozneje zaigrala usoda, je bil zato tem izdatnejši.«

Stvar, o kateri je govoril, ga je morala očitvidno hudo razburjati. Praznil je kozarec za kozarcem, oči so mu čim dalje bolj žarele in vedno bolj nemirno je begal s svojim šepajočim korakom po sobi. »Kakor zblaznel vrag!« je šepetaje pripomnil Walter.

»Kakšna zamisel je celibat katoliške Cerkve!« je vzkliknil nenadoma. »Kako vzvišena ideja, kako veličasten odpor zoper sužnost v ljubezni! Kako velik pogum, skušati opehariti samo prirodo! Kakšna nadčloveška modrost! Zares! Če bi mi bilo dano, da pridem še enkrat na svet, samo svetnik bi hotel postati ali puščavnik ... Ženski je lahko.

Ona je po naravi suženjsko bitje. Dobro jo je pogodil Nietzsche: tuja sta ji čast in čut za svobodo. Zato je kot rojena za ljubezen. Mi pa gospodje, ki hočemo rasti visoko kakor smreke v gozdu, nam je ljubezen ječa in peta usode, ki nam pritiska na tilnike. — Škoda, da niso meni dali razlagati svetega pisma: jaz bi jim povedal, kje ima ljubezen svoj izvor!... »Gospodar bodi na zemlji!« je dejal Bog, ko je ustvaril prvega človeka. Hudič pa, ljubosumen, da bi mu bilo novo bitje tekmeč, je šel k Stvarniku in mu rekel: »Poglej! Vsaka živa stvar ima nekoga, s katerim se more sporazumeti. Celo ti, ki si vrhunec vsega, imaš v meni ponižen in skromen odmev. Samo človek je sam.« Bogu se je človek zasmilil. Zato mu je dal družabnika. Toda prvi je ostal samotar; razmišljaj je o nebu in zemlji in o vsem, kar se je dogajalo v njem. Nič mu ni bilo do blebetavega tovariša. Izogibal se mu je in hodil še dalje svoja pota... Toda drugi ni bil s tem zadovoljen. V tej stiski mu je priskočil hudič na pomoč. Izročil mu je drobno, nevidno vrstico, rekoč mu: »S prvim koncem zveži svojega druga, ko bo spal, drugega pa obdrži sam. Ko ti bo dolgčas, ga povleci k sebi ali pa ga sam, ob vrstici hodeč, poišči. Tako se ti nikoli več ne bo mogel skriti. Tvoj suženj bo odslej. Drugi človek, ženska, ga je poslušal in storil po njegovih besedah. Od takrat je postal mož suženj ženske; veriga, ki ga priklepa nanjo, ta nevidna vrstica, to Satanovo darilo, gospodje, pa je — ljubezen.«

»Bravo! Bravo!« je zaklical Berthold in začel ploskati v roke. Sergej Mihajlovič se je zadovoljno nasmehnil. Segel je po novi cigareti, ki mu jo je Berthold z uslužno naglico prižgal.

»Kar sem vam povedal, gospodje, sem govoril iz lastne izkušnje,« je znova povzel. »Če bi vsega tega ne bil na svoji koži doživel, bi si ne upal zagovarjati tako gorostasne trditve. Ena sama ljubezen — lahko rečem: velika ljubezen — je bila temu mojemu pojmovanju povod. — Čemu se smehljata, gospoda?!« je zdajci zavpil na Walterja in name, ki sva si bila skrivoma pomežiknila. »Seveda, vama se zdi nemogoče, da bi mogel tudi Sergej Mihajlovič poznati veliko ljubezen... Tako mišljenje je žalitev, nesramna žalitev zame!« se je nenadoma vnovič raztogotil. »Jaz vama že pokažem, kanalji prihuljeni...«

»Ne razburjajte se, Sergej Mihajlovič,« ga je tolažil Walter. »Pripovedujte nam rajši, kako je bilo z ono vašo veliko ljubeznijo. Saj vidite, da se nam ušesa kar sama po sebi stegujejo za vašimi besedami.« »Ne trpim nobenega smehljaja in nobenih skrivnih pogledov,« je dejal Rus, ki se je bil medtem že dokaj pomiril. »Če hočete, da vam kaj povem, bodite tihi kot miške. Capito?... Ne bom delal dolgih ovinkov. Kot novopečen magister iuris sem prišel v Berlin, da bi si poiskal kak posel. Ko pa sem videl, da prejemajo nekateri študentje podporo iz emigrantskega fonda, sem se jadrno zopet vpisal na univerzo. Tako sem na lahek način prišel do sredstev, ki sem jih potreboval za življenje. Sicer pa rad priznam, da mi tesne predavalnice niso bile nič kaj po godu. Veliko koristnejše se mi je zdelo, posvečati se študiju življenja po dancingih in barih, pa tudi dokaj prijetnejše. Grau, Freund, ist alle Theorie und grün des Lebens goldner Baum,« pravi Goethe, ki je bil mož odprte butice. Dekleta iz kabarejev so

imele svoje posebno dopadajenje, ko sem z njimi treniral svoje zmrznjene ude po gladkem parketu. Pa tudi sicer sem imel dokaj poznanstva. Samo rojakov sem se po možnosti izogibal, sledeč stari modrosti, ki uči, da béži v tujini pred bratom, če ti je draga sem ter tja kaka svobodna urica. Le če sem videl lep obrazek med njimi, sem umel zopet svoj stari 'harašo'. Na ta način sem spoznal tudi Darjo Filipovno.

Zlezel je zopet na posteljo, potegnil noge visoko k sebi in stisnil brado med kolena. Tako skrčen v klobčič je nadaljeval:

»Rad sem plesal z njo. Bila je nedolžna stvarica — vrag jo vzemi! — in najrajši bi bil nahrulil njenega strica, ki jo je vlačil s seboj, naj jo pusti doma ali pa pelje na venček srednješolcev. Tega nisem storil. Obžalujem. Preko nje sem spoznal Ireno Stanislavovno — tega edinstvenega vraga... Ne bom veliko govoril. Tu si oglejte njeno sliko.«

Z drhtečimi prsti je segel v prsni žep in potegnil iz njega raztrgano listnico. Iz močno oguljenega svilenega papirja je izmotal fotografijo in nam jo izročil. Walter jo je vzel v roke in hlastno sva se z Bertholdom sklonila preko njegovega ramena, da bi jo dobila pred oči. Na njej je bila upodobljena mlada dama izrazite, nekam tuje lepote. Močne, vendar čudno sentimentalne oči, tanke, valovite ustnice, ki so prav tako lahko izražale strast, kakor odločnost. Walter je naglo obrnil sliko. Čitali smo, toliko smo znali rusko: »Sergeju Mihajloviču. V spomin na prvih štirinajst dni najinega poznanstva. Irena Stanislavovna.«

Rus se je skobacal na rob postelje, nalil si vina v kozarec in ga hlastno izpraznil.

»Srečal sem jo v družbi Darje in njenega strica. Bila je visoka in vitka, dejal bi: svetovnjaška pojava, s tankimi, toda polnimi udi, iz katerih je kar žehotelo od pritajenega ognja. Ko so me ji predstavili, me je pogledala, da sem obstal kakor pribit na mesto. Od tega trenutka je bilo po meni. Ljubezen se je zavrtala vame kakor sveder. Ves svet se je zdajci izpremenil v mojih očeh, zaplesal je v nekem čudnem, meni doslej popolnoma neznanem ritmu. Tako naglo je prišel čezme ta preokret, da imam še danes o njem samo nekako blede, meglovito sliko. Samo enega občutja se natančno spominjam: bilo mi je, kakor da sem, vedno nemiren potepuh, nenadoma stopil v hišo, kjer sem se čutil nekako domačega in kjer bi hotel ostati. Kar hudo bi mi bilo, če bi bil moral zopet od tam. — Ves večer sva plesala skupaj. Povem vam, gospodje: kakor v romanu je bilo. Neprenehoma sem bil v nekaki omotici, kakor da bi me bil nekdo lopnil z bétom po glavi. Vse do konca se nisem zavedel, kaj se godi z mano. Še na kraj pameti mi ni prišlo, da mi je bil že vrgel hudič zanko okrog vratu. — Gospodje! V svojo čast moram priznati, da se njej ni godilo prav nič drugače. Tudi ona je samo kar tako plavala po parketih ob meni. Ne bom se lagal: v razkladanju svojih čuvstev nisem baš velik junak. K sreči sva oba toliko poznala življenje, da sva tudi brez besedi razume'la, kako je z nama in kaj hočeva prav za prav. Spremil sem jo do doma in prvi večer najinega poznanstva sva zaključila s temperamentnim

objemom. Kje in kod me je tisto noč še metalo, vam ne vem več povedati. Samo tega se dobro spominjam, da sem prikolovratil domov, ko je bil že svetel dan. Zaspal sem, kakor da bi me bil kdo ustrelil. Iz tega sna sem se šele prebudil, ko je bil že skrajni čas, da po hitim na sestanek. Prokleta ženska! Komaj enkrat sva se bila videla, pa je že pogodila vse one slabe točke, ki jih niti sam še nisem poznal v sebi. Zabrenkala je po meni, kakor zabrenka na citre star cigan. Sprejela me je s takim smehljajem, da se mi je zvrtilo v glavi kakor po steklenici močnega vina. Zapadel sem v nekako hipnotično stanje, katerega se nato celih štirinajst dni nisem niti za trenutek otresel. Verjemite mi, gospodje! Iz misli je nisem izgubil niti za sekundo, ne ko sem bdel, ne ko sem spal. Kakor nepojmljiv fantem mi je neprestano lebdela pred očmi. Sicer pa ni bilo to niti tako čudno. Saj sva se ločila komaj za par uric na dan. Preko mene je šel opoj, kakor ga še nisem bil nikoli spoznal.

Gospodje! Preje sem vam govoril na splošno o ljubezni. Popolnoma sem pri tem prezrl, razviti vam svojo specialno teorijo o njej. Pa preidem sedaj nanjo. Starim Grkom je bila ljubezen Demon, ki s kruto, neizprosno roko posega v usodo človekovo. Dobro. Toda klasični modreci so bili bolj grandiozni v sintezi, kakor pa natančni v analizi. Analiza ali razčlemba kake stvari je predvsem otrok našega časa. S svojo nadaljnjo pripovedjo vam hočem, gospodje, pokazati, do kakšnih rezultatov sem prišel v tem pri svoji ljubezni. Videli boste, kako imenitni trije Poddemoni spremljajo včasih generalnega Demona ljubezni na njegovih potih. Sedaj pa s trhle veje znanosti zopet na zeleni listič resničnega življenja! Točno štirinajst dni po prvem dnevu najine zares nedopovedljive sreče naju je obiskal prvi emisar gospoda Erosa. Od Irene sem izvedel, da ji je bila Darja povedala, da sem dvoril njej, preden sem bil njo, Ireno, spoznal. Smejal sem se ji, kaj sem hotel drugega. Toda v njej je že moral kljuvati prokleti črvi ljubosumnosti. Zakaj z velikim, nedolžno hudobnim mirom mi je zaupala, da ji je neki Nemec, mlad inženir, nekaj dni, preden sva se bila midva spoznala, ponudil zakon. Kakor sem bil razčuden, sem se vendarle obvladal. Toda v meni je kuhala žeja po maščevanju. Zvečer sem jo peljal, prvič po dveh tednih, v dancing, kjer sva se bila spoznala in kamor so zahajali najini znanci. Takoj, ko je prišla Darja s svojim stricem, sem jo prosil za ples. Skrivaj sem pogledal Ireno. Bila je bleda vkljub rdečilu na licih. Ustnice so ji bile še tanjše, kakor navadno. — Plesala je z Darjinim stricem. Nenadoma pa je prišel mlad, zastaven Nemec ponjo — iz očesa je nisem izpustil niti za trenutek — in že mi je šlo kakor strela skozi možgane: inženir?! Darje sem se takoj otresel in ko je bilo plesa konec, sem stopil k Ireni. Ni bil inženir, vrag ga nosi! Ireno sem naglo odpeljal iz lokala in zopet so se začeli lepi časi. Toda ne za dolgo. Nekoč sem slučajno srečal Darjo na ulici. Iz vljudnosti sem jo spremil nekaj korakov daleč; vso pot sva govorila samo o Ireni. Da bi je ne razburjal po nepotrebnem, ji nisem o svojem srečanju ničesar omenil. Prihodnji dan ji je Darja sama povedala. Irena me je sprejela vsa divja. Zvečer je sama določila lokal, v katerega naj bi šla. Prokleti satan! Tam mi je z najljubeznivejšim smehljajem predstavila svojega inženirja. Prebil sem

nekaj uric, kakor da bi sedel na nožih. Ne želim vam, gospodje, da bi kdaj izkusili podobne trenutke. Ko sva bila sama, je izbruhnil iz mene drugi pajdaš hudiča ljubezenske strasti — sovražstvo. Pozabil sem na vse svoje visoke gentlemanske principe in izkričal vanjo najhujše psovke, ki jih je moj spomin dosegel. Zjokala se je, in gladina se je zopet za trenutek pomirila. Toda čutil sem, da mi je še vedno nekaj na dolgu zaradi nesramnosti z inženirjem. Napetost med nama se je skokoma bližala nekemu vrhuncu. Da se ji oddolžim, sem sklenil, da pojdem s prvim dekletom, ki ga bom srečal na ulici. Ali mi verjamete, gospodje? Ko sem poskušal ta naklep izvršiti, se mi noge niso hotele premakniti z mesta, kakor da bi jih bil nekdo nanj prikoval. Bil sem popolnoma brez moči. Ljubezen me je tiščala z neizprosno silo na svoji verigi. Tisti trenutek sem se prav za prav prvič dodobra zavedel, kakšen jarem postane lahko možu ljubezen. V ničemer nisem bil več svoboden, vse, kar sem delal, sem storil kakor pod vplivom neke tuje, hipnotične volje; skratka: prenehal sem biti gospodar samega sebe. Včasih sem jo tako zasovražil, da bi zadostovala le najmanjša spodbuda, najneznatnejši sunek, pa bi bil planil nad njo in jo zadavil. Njej se menda ni godilo nič bolje. Samo ta razlika je bila, da je hotela ona za vsako ceno obdržati oblast nad menoj in me je sovražila, ker sem se ji skušal izviti, jaz pa sem jo mrzil zato, ker me je vedno tesneje priklepala nase. Narazen pa le nisva mogla. Pekel je bil, če sva bila skupaj, pekel, če sva bila sama. Ker pa je gorje v dveh lažje prenašati, sva tičala slej ko prej neprestano drug poleg drugega.

Edini svetli trenutki so bili, ko sva se spominjala onih prvih štirinajstih dni, ki sva jih bila preživela v neskaljeni sreči. »Izgubljeni raj« je imenovala to dobo Irena, ki je ljubila, kakor vse ženske, sentimentalne označbe ljubezenskih stvari. Nekaj takega nama je bil tisti čas, kakor so starcem spomini na minulo mladost. Tako se je v naju izživljala ljubezen, prav dobesedno kakor kak živ stvor, obseden Demon recimo, ki se je bil v prvi mladosti preveč razbohotil, sedaj pa, ne vedoč, kje naj si išče še sebi primerne hrane, z usodno naglico drevi naravnost v svojo pogubo. In ta se je bližala z neizprosno gotovostjo. Zakaj že je posegel med naju tretji podpetnik hudiča ljubezni — želja po uničenju obeh, ki ju vklepajo verige strasti — diha smrti, ki preži na dnu slehernega močnega življenja in izživljanja... Ples se je začel, ko sem prišel lepega dne nepričakovano ob svojo podporo. Če bi se mi bilo to pripetilo v časih, ko sem bil še svoboden, bi bil, verjemite mi, gospodje, obvestilo kratkomalo raztrgal in pljunil nanj. Potem pa bi bil šel z novimi silami zopet na lov za srečo. Toda v onem trenutku ni bilo v meni niti sence moči. Ves sem bil pritisnjen ob tla. Namesto da bi razmišljal, kam se mi je obrniti, sem letal za Ireno, ki je baš tiste dni, kakor za nalašč, začela vabiti inženirja v najino družbo. Ne vem prav, kaj je bilo vzrok njenemu početju: morda me je želela na ta način zopet trdneje prikleniti nase, morda pa je hotela samo preizkusiti svojo moč v novi nevarnosti. Vrag vedi! Taki ženski ne moreš nikoli videti prav v srce. Vsako njeno dejanje ima po več razlogov; kateri je bil glavni, tega še sama ne ve. — Tako je prišlo polagoma do onega usodnega dne.

Bil sem v njeni sobici in z rokami v žepih žvižgaje hodil gori in doli. Prizor, ki jo je lahko razkačil do nezvesti. Ona je sedela v fotelju in na nečem šivala. Na obrazu sem ji videl, da je nekaj kuhala v sebi. Veseleč se, da jo moje ponašanje jezi, sem se tiho smejal vase. Pogledala me je in videč, kaj se godi v meni, je prebledela. Mirno, kakor da je nekaj samo po sebi umevnega, mi je začela pripovedovati, da jo je inženir poljubljal, preden sva se bila midva spoznala. Včeraj da je hotel zopet isto od nje. V meni je zavrelo. Pogledal sem njen lepi, beli vrat; gospodje, nisem poet, vendar mi lahko verjamete, da sem v tistem trenutku razumel, kaj se pravi: vrat kakor iz alabastra. Ob njem so se igrali najljubeznivejši in najnedolžnejši plavi kodrčki, hahaha. Sklonjena nad šivanjem, je govorila s svojim zvonkim glasom in izpod obrvi pogledovala od časa do časa name. Rečem vam: situacija, kakor bi si je boljše ne mogel želeti niti Landrou! Kaj vruga, če so tudi mene spreletele podobne skomine. Eno sem sklenil: ne, te ženske ne prepustim drugemu. Rajši k vrugu z njo!... Zdajci, gospodje, je postala nemirna. Kakor da sluti, kaj se dogaja v meni, je začela govoriti, kako škoda je, da si ustvarjam tak pekel, ko sva bila vendarle prvih štirinajst dni preživela kakor v paradižu. Zadnja beseda, gospodje, je v meni kakor raketa sprožila novo svetlobo, misel na vse sijajnejši način maščevanja, kakor je telesno uničenje, ta grobi sistem duševnih omejencev. Dejali boste morda, da sem se bil vkljub razburjenosti vendarle še pravočasno premislil, storiti dejanje, ki bi me utegnilo nemara veljati, mene, svobodoljubneža, svobodo za vse življenje. Morda. Toda domislica ni, če ji je bil tudi samo strah povod, zato nič manj imenitna. Z enim samim udarcem sem hotel zdrobiti njeno duševno hrbtenico, njen ponos in njeno samozavest. In kakor nekoč siloviti Cortez, ki je ukazal zažgati skrivaj vse ladje, da bi njegovi možje ne mogli misliti na povratek, ko so stopili na nepoznana ameriška tla, sem tudi jaz sklenil z eno samo potezo porušiti za seboj vse mostove, ki bi me mogli povesti nazaj v ljubezen. Dejal sem ji, tudi jaz kolikor mogoče mirno:

»V takih stvareh smo si pač vsi enaki. Kakor veš, sem tudi jaz dvoril Darji, preden sem tebe spoznal. Toda oni prokleti Cerberus, njen stric, je čuval vsak njen korak in tako mi je bila mikavna devojčica popolnoma nedosegljiva. Ves nor sem bil že od poželjenja. Tedaj si prišla ti. Kaj je bolj prirodnega, kakor da sem se lotil tebe, ki si mi bila v vsakem pogledu dostopnejša? Malo, da se maščujem nad onim dekletcem, malo tudi, da dam duška svojim prekipjavajočim čustvom. Ti govoriš o nekakem paradižu najinih prvih štirinajst dni? Preživel sem jih bil prav za prav v duhu s kruto devičico, ki sem si jo bil vselej namestu tebe predstavljal, ko sem te objemal...« Dalje nisem prišel. Strahotno je prebledela. Ustnice so ji drhtele kakor v deliriju. Vsa se je tresla, ko se je poskušala dvigniti. Videč, da je brez moči, se je samo sramežljivo nasmehnila. V tistem trenutku sem se šele prav zavedel, kaj sem storil. »Du hast sie zerstört, die schöne Welt!« Ta stavek iz »Fausta« mi je prišel v tistem trenutku, vrug vedi odkod na misel. Kar se je potem zgodilo, je završalo čezme s tolikšno naglico, da mi še danes ni ves potek popolnoma jasen. Irena je zdajci kakor puščica planila kvišku, v njeni roki se je zablistalo nekaj svet-

lega, hotel sem se je ubraniti, umakniti se ji, zadržati njeno roko, toda rezka bolečina mi je vzela zavest... Ko sem prišel k sebi, sem ležal v bolnici. Ves sem bil povezan; ko sem se hotel zganiti, sem začutil neznosno bolečino v prsih. Povedali so mi, da me je bila Irena trikrat prebodla s škarjami, vsakokrat naravnost v smeri srca. Le srečnemu naključju, da je bilo orodje prekratko, se lahko zahvalim, da sem ostal pri življenju. Eden izmed vbodov je bil posebno strašen: škarje so se ji bile bržkone med sunkom v roki razklenile in obe konici sta se zarili v meso tako, da sta ga dobessedno na kosce razstrigli. Še danes imam na to ranico lep spomin.«

Bliskoma je vrgel suknjo raz sebe in s trepetajočimi prsti razgrnil srajco na prsih, da se je prikazalo njegovo belo meso. Na levi strani, tik pod bradavico, smo videli tri stare brazgotine, od katerih ena je bila posebno velika in ostudna. Koža je bila vsa nagubančena, kakor da so jo bili s silo sešili.

»To in pa slika, ki ste jo videli, so edini spomini, ki so mi ostali na mojo veliko ljubezen. Epilog je bil zelo kratek. Iz gentlemanstva sem potrdil, da me je bila ranila v silobranu, odpotovala je — prokleta! Kaj ni več vina, da ga tako slabo točite?! — In vrag z njo! Nisem je videl več. Samo tako, ko sem sam, se včasih malce spomnim nazaj. Toda v tehle steklenicah je za take bolečine dobro zdravilo! Sem pa tja se tudi pozabavam v fantaziji, kako bi bilo, če bi se nenadoma zopet nekje srečala. Toda to samo, kadar mi je prav posebno dolgčas. Sicer se pa v svetu sijajno počutim. Svoboden sem — kaj hočete več? Danes sem delavec na postaji in učitelj angleščine, jutri bom podravna-telj neke zlagane tovarne v Alžiru, pojutrašnjim morda svetski potnik preko Orienta, pozneje general na Kitajskem in nekoč morda padem še, kot pred šest sto leti silni Džingiskan, na čelu azijske vojske v Evropo in jo zasujem z vojno in krvjo... Pravijo, da je v naši rodovini nekaj tatarske krvi. Vse je mogoče. In fantazija je zmerom zastoj!... Ali sem kaj rekel?« je nenadoma vprašal, zardel in se v zadregi nasmehnil. »Ah nič! Samo vino, prokleta pijanost. Da, da, gospodje! Ljubezen je škandal nad človeštvom, vendar bi nam bilo vsem dolgčas brez nje. Ona je tisti hudič, ki nam daje pogon k dejanjem, ki nam daje pogum, da pogledamo najprej na življenje, kakršno je, pljunimo nanj in si ustvarimo nato nov svet, ki je šele naš pravi dom. Zapijmo tisto nemško: »Letzte Rose, die mich schmückte...«

Začel je peti precej napačno, se parkrat popravil, potem pa vzkliknil: »Pfui! Svinjska sentimentalnost! Človek zdrkne vanjo, da sam ne ve, kdaj. Sovražim vsako mehkobnost, posebno pa še tisto sladko nemško topljivo solzavost, ki se človeka prime kakor klej... Možje! Pijmo na zdravje novim, pogumnim dejanjem!«

Izpraznil je znova kozarec na dušek, zaplesal po sobi, nato pa se zdajci zvrnil na posteljo. Z Walterjem in Bertholdom smo ga pokrili z odejo, poslovlili se od njega na lističu in po prstih odšli iz sobe. Zunaj smo najeli taksi, odpeljali se v kabaret na Montmartru, kjer smo prebili v pogovoru noč do jutra. Z gentlemanom Sergejem Mihajlovičem se nismo videli nikoli več.

JOŽE KRANJC / SLOVENEK SEM

Kam bi jaz brez hribov, brez Borovnice, ki jo oklepata Trobelnik in planina? Brez šumečega potočka, ki privihra iz Pekla? Brez tistih živalskih rož, ki žive od muh, katere nalove v svoje zelene dlani? Kam bi brez temnih gozdov, po katerih se sprehajam, mogočnih dvoranih, kjer kraljuje gozdni bog? In, kaj naj počenjam brez Ljubljane, te grde, te lepe Ljubljane pod gradom, te grešne device, te deviške pocesnice, ki skrbno skriva v svoja bela nedrja greh in našo umazano čednost? In nazadnje, kaj naj bi storil, če ne bi dan za dnem in v noči srečaval upognjenih meščanov, ki si niti pljuniti ne upajo, kaj še, da bi rekli besedo, ki jim prav gotovo še gori iz srca? Vse, prav vse okrog sebe imam rad in ne manjka mi korajže, povedati, da sem Slovenec in da bi nič ne bil, če bi na to pozabil... Dovolj star sem že, ali ne?, pa vendar mi je bilo zadnjič, ko sem se z brzcem peljal proti Beogradu, nekam hudo. Prav vedno mi je hudo, kadar zapuščam slovenske hribe, slovenske vasi, cerkvice na holmih... pa magari še slovenske pijance, pisune in petolizce, pa oderuhe in vaše bogataše — —, hudo mi je, pa čeprav bi bila vsa Slovenija en sam kup smetnega greha. Zdi se mi, da sem že od rojstva priklenjen na svojo domovino, da jo imam rad čez vse in da sem to ljubezen prinesel že s seboj, saj je mati, ko me je nosila, prav gotovo pela tisto:

Slovenec sem,

Slovenec sem — —,

kakor mi jo je potem, ko sem jo božal in objemal, majhen in ne-bogljjen.

In zato mi je bilo hudo, ko sem stopil v vlak. Potniki so govorili v čudnih jezikih, razumljivih in nerazumljivih. Neka mrzlota se je hladno oprijela mojega srca. Čutil sem se zapuščenega, ko sem stopal po hodniku in se oziral po primernem prostoru.

Prav na koncu sem našel prazen kupé. Bil je razsvetljen. Počiščen. Bledorumen oboarvan. Stopil sem vanj in sedel na klop prav k oknu, ne vem zakaj prav k oknu. Nevede sem se hotel od daleč poslavljati od Ljubljane, od visokih, dim bruhajočih dimnikov, ki so bili v mraku ko ogromni človeški prsti, morda sem hotel videti zeleni travnik pri Devici Mariji v Polju, slutiti strmine ob Savi in zadnje slovenske gričke, ki se izgublajo v zagrebško planjavo. Sedel sem in zastrmel zdaj v okno, zdaj v tla, črna tla, ki so bila, ko moja žalost.

— Zakaj mi je hudo? sem brodil po svojih možganih.

— Kaj je to takega? In nazadnje: ali sem neumno otročje, ki se še ubija z ljubeznijo do naroda?

Zaman sem si dokazoval neplodnost svoje čudne, tegobne bojazni... Brezsmiselno sem kadil cigareto za cigareto in včasih pogledal v steklena vrata, za katerimi so se zdaj pa zdaj zaprle človeške oči in se brž odmaknile, ko da se boje slabo oblečenega potnika.

Večer je počasi zastiral okno, v katerem je jasno odsevala svetiljka kupeja. Na nebu so rastle prve zvezde, prav majhne in silno, silno

počasi, da je bilo človeka groza. Izza rumenordečih gora se je plazila počasi, semtertja pretrgana, zavesa cunjaste megle.

Takrat je zunaj zapiskalo. Nenaravno je nekdo nekaj zaklical s hripavim glasom. Vagon je zastokal, ko da s strašno silo preteguje svoje železne mišice. Premaknili smo se.

Tisti trenutek je nekdo počasi odprl vrata. Preprosto oblečen, neobrit mož, star dvajset let, morda več, popolnoma bled v obraz, se je zagledal vame. Za hip je obstal, ko da premišlja, ali naj vstopi, ali ne, nato pa si je brez vzroka popravil ovrtnik brez kravate in z nekako otožnim glasom vprašal hrvatsko:

— Ali je kakšen prostor nezaseden?

— Prav vsi! sem odgovoril. In je vstopil. Počasi se je obrnil, da mi je pokazal široki, nekoliko sključeni hrbet, zaprl je vrata, nato pa pomaknil klobuk na tilnik in sedel meni nasproti. Nepočesani črni lasje so mu padali prav do velikih sivomodrih oči, ki so gledale vame. Rekel ni ničesar.

Sprva sem se ustrašil. Čuje se marsikaj o tatvinah in ropih, nu, pa sem se potolažil z mislijo, da mi ne more ničesar ukrasti. Poleg tega pa nisem bil nič kaj bolje oblečen od svojega sopotnika. Vendar pa me je nekako podzvestno vendar biló strah, zato sem se ozrl v okensko steklo in gledal iskre, ki so v zlatih črtah bežale mimo mojih oči, ko da je nekdo spredaj razpredal klobčiče zlatih niti. Ves čas pa so mi uhajale oči k sopotniku, ki ni umaknil pogleda od mene. Čimdalje bolj mi je bilo nerodno. Neumno sem se premikal na klopi. Ves zmešan sem bil. Nazadnje sem sklenil, da začnem govoriti z njim, da vsaj zvem, kdo je in odkod. Poiskal sem v žepu cigareto in se delal, ko da iščem žveplenke. On je sevé takoj pokazal svojo uslužnost in mi rekel v svojem jeziku:

— Jaz imam ogenj — —, in mi je prijazno prižgal z užigalnikom. Jaz sem mu ponudil cigareto, ki jo je on vzel. Nato je, mloskaje z jezikom, mirno pripomnil:

— Že dolgo nisem takih kadil.

Teža, ki sem jo ves čas čutil na srcu, se je naglo odmaknila. Nekako zaupanje me je objelo ob resnožalostnem glasu tovariša in brž sem ga vprašal:

— Niste bili tu?

Potegnil je vase dim. S prstom je otrešel pepel raz cigareto in zamisljeno, gledajoč žarečo konico, odgovoril:

— Že dve leti ne. Bil sem v Franciji.

— In sedaj se vračate?

— Da — —, je govoril z enakomernim glasom. — Sam ne vem, kaj me je prijelo. Nisem stradal. Pa me je kar zgrabilo in že sem sedel v vlak. Dva dni se že vozim.

Pogledal je skozi okno, ko da hoče prebosti meglo, ki se je tiščala stekla, in videti, kaj je zunaj. Spodnja ustnica mu je nekoliko trepetala.

Posilil sem se na smeh in sem mu pomežiknil:

— Kajne — — Deklé vas je zvabilo nazaj? Dekleta imate doma! On pa je zamahnil z roko. Koža na obrazu mu je prebledela še bolj. Nenadoma pa so se mu lica komaj vidno pordečila. Obrnil se je k

meni. V očeh mu je zasijalo nekaj prijaznega, nekaj toplega. Gubice krog njih so se zasmejale. Polglasno je rekel:

— Ne! Mater!

Oba sva se ozrla v stran. Za trenutek sva obmolčala.

Nato je tovariš spet sam od sebe spregovoril:

— Ni mesto zame. Le Havre. Avtomobili. Vozniki. Kitajci. Zamorci. Poljaki. Ljudje iz vsega sveta.

Pogledal je v tla, ko da premišlja, ali bi pravil naprej, nato pa je naglo dvignil pogled vame, ki sem radovedno čakal.

— Materine domače besede — —, je dejal. — Saj mora človek podivjati.

— Pa je le treba iti! sem mu odgovoril. — Če doma ni dela, je seveda drugod. Ves svet je naša domovina.

Ni rekel ničesar. Naslonil se je na okno in gledal v noč, ki je postajala vsak trenutek vidno temnejša. Vlak je rezal meglo, ki je pristonila svoj blede obraz prav ob steklo. Okno je bilo rosno. Počasi so se plazile kapljice po njem navzdol.

Nenadoma se je sopotnik spet okrenil k meni. Počasi je povedal besedo za besedo:

— Saj vem vse to. Vsi so enaki, tu in zunaj, ki nas izžemajo. Povsod se moraš pehati za kos kruha — — — Toda — — —, nekoliko je obmolknil, nato pa je naglo dodal: — Dom je pa le dom.

Posmehnil se je in se sklonil prav do mene.

— Koliko jih je na svetu naših — —, je nadaljeval — —, ki bi radi domov, pa ne morejo — — Leto dni sem vse franke porabil za hrano. Se obleke si nisem mogel kupiti — — — Toda: bolje pogineš pri domačih ljudeh, ko pri tujcih, ki se ne brigajo zate.

Z eno roko se je oprl ob klopi in mi gledal naravnost v oči:

— Ali ni tako?

Mehko mi je postalo pri srcu, ko mi je začel sedaj praviti o svojem življenju. Prvi meseci so bili brezposelni. Postal je nato nosač. Sprejeli so ga potem v tvornico špirita. Na dvorišču je stala kantina, kamor so znesli ves zaslužek in bili tako priklenjeni na gospodarja. Na zadnje je staknil boljšo službo. Po trideset frankov na mesec si je lahko prihranil. »Tole obleko sem kupil na starini!« Nekega dne so ga z ostalimi odpustili. »Konkurenca!« »Ti ljudje so povsod enaki hudiči!« »Če postane človek izdajalec naroda, je prav gotovo bogat, ali pa bi bogat rad postal, ker bogastvo jemlje čuvstvo ljubezni do vsega.« »Sami koristolovci, da veste!« Potepal se je okrog, spet prišel v fabriko za pločevine. »Ena sama misel: domov!« Posebno zvečer mu je bilo hudo čez vse. Mati ne zna pisati. Bratov ni imel. »Vrag naj jaše ves širni svet!« Neprestano je štel franke in tako je pobral šila in kopita. »Nič ne nesem s seboj. Niti franka, gospod!«

Tako je pravil z mirnim, včasih nekoliko pretrganim glasom, ki je zvenel strahotno žalostno.

Medtem pa je vlak drvel. Kilometer za kilometrom. Ni se ustavljal ob postajah. V tunelih je kakor v strahu zarohnel in že se je izmuznil. Včasih je kakor utrinek švignila mimo okna bajta, v kateri je gorela lučka. Pred vsako medlé razsvetljenih postaj je mirno stal uradnik, z roko, prislono h kapi.

Dež je začel padati. Jezno se je zaletaval v okno, tu se je razdrobil in se zlil v debeli črti po steklu.

Moj spremljevalec se menda ni brigal za vse to. Govoril je, oprt na komolce, ko da vzbuja v sebi vsak najmočnejši spomin. Ali, ko da se naslaja, ko da mora toliko govoriti v svojem rodnom jeziku. Nenadoma pa je spremenil svoj glas. Počasi je dvignil roko in pokazal v okno.

— Še dež je drugačen doma! je razložil. Sklonil je glavo. Brez vzroka se je gladil po laseh in po bradi — — nato pa se je obrnil proč, proti vratom, in zamolklo povedal:

— Mordá zato, ker se vračam bolan...

Prav tedaj pa se je moral nečesa spomniti. Dlani si je pritisnil na sence, pogledal je vame in nekako trepetajoče pripomnil:

— Mati me čaka...

Koliko upanja je bilo v teh besedah!

Vlak je drvel. Zavijal na desno in se spet poganjal po ravnini... Ure so tekle. Ko da je podivjala, se lokomotiva ni brigala za nič, vriskaje je tulila in ni se menila za nič. Midva sva obmolknila in gledala skozi steklo.

Hišice zunaj so postale gostejše. Vlak je ropotal glasneje, ker se je njegov ropot odbijal od hiš...

Nenadoma se je tovariš dvignil. Hlastno, ko da mu je kri planila k srcu, je obrazložil z velikim glasom, ko da razkriva veliko skrivnost:

— Zagreb! In potem še dve uri hodá.

Kolesa so vriskala. Tračnice so pele. Vlak se je ustavljal. Iz teme so pogledale oči postaje. Le malo ljudi je biló na peronu. Tovariš se je poslovil. Podal sem mu roko in krepko mi jo je stisnil:

— Zbogom!

— Zbogom sem dejal. Odšel je.

Ne vem, kaj mi je bilo. Planil sem na hodnik...

Ko se je vlak ustavil, je moj sopotnik skočil na cesto ob tiru. Nekoliko sklonjen je šel čez tračnice. Klobuk si je potisnil na oči.

Na peronu je obstal. Ozrl se je okrog sebe.

Nenadoma je od nekod stopila k njemu majhna ženica, zavita v kožuh. Ruta na glavi.

Potegnila ga je od zadaj za suknjič. Ko se je obrnil, je čudosmešno jela tipati po njem. Ogledovala ga je od nog do glave.

Kar se je vzpela na prste, prišla ga je okrog vratu, da se je moral skloniti, in ga je prekrizala.

On se je nerodno obračal in z roko iskal njene dlani...

Odšla sta. Držala sta se ves čas za roke, ona pa je pritiskala svojo glavo ob njegov rokav. — —

Ko sem se vrnil v svoj kupé, sem sédel spet na klop in zastrmel v polico nasproti. Nekaj čudnega me je prevzelo. Potipal sem se v dno srca, brskal sem po njem in sem si rekel: — Tako majhen košček zemeljske krogle je slovenski, tako droben, skrit med hribe, pikica na globusu. Kako, da je ne bi ljubil? Majhna je moja rojstna hiša in tisočero in tisočero žena je na svetu. In vendar! Ko pridem v Borovnico, kako toplo mi je mahoma pri srcu. Od stropa in sten kuhinje, od čvrččega ognja v ognjišču, od starih slik Matere božje, ki deset-

letja vise na enem in istem mestu, od povsod veje dih domačnosti. Srce se razkrči, vse toplo postane in mehko... In mati! Ena sama je na vsem božjem svetu, majhna in sivolasa, z drobnimi očmi. Roke razširi, ko zasliši moje stopinje po stopnicah. Edina žena med tisočerimi! Kako, da je ne bi imel rad? In edina je, edina, ta mala, sama vase stisnjena in ponižna slovenska zemlja, edina — in ni je v Ameriki in ni je nikjer prav take, zakaj bi mi ne bilo hudo, če jo zapuščam? Ki sem zrastel iz nje, ki sem del nje in ki brez nje ne bi bil jaz. Kaj zato, če rodi tudi trnje in osat! Kaj zato, če hodijo njeni sinovi, hlapci in dekle, po svetu? Kaj zato, če dere brata brat? Zemlja je moja. Zemlja je nedolžna. In jezik, ki trka na naša srca, je svet. Mora biti svet. Kajti, kako bom borec za človeško pravico, če nisem bojevnik prvega, česar sem se najprej zavedel: svoje slovenske zemlje? Tako sem si dejal in obupno mislil na mater sopotnikovo in njega samega, ki sta tesno drug ob drugem šla v deževno noč...

GABRIELA PREISSOVA / SMRT NA GOLICI

PREVEDEL TINE DEBELJAK

Koroški plebiscit so naši umetniki za čuda malo uporabljali kot motiv svojih del. Mislim, da bo Pregelj edini, ki se je s svojo najnovejšo povestjo spomnil bridke Koroške. Tudi sicer je politično-nacionalni element v našem sedanjem pismenstvu reduciran na minimum, kar je sicer iz duha časa razumljivo, ni pa razumljivo iz slovenskih razmer, v katerih živimo. Nasprotno je tujce že zdavnej privlačil baš koroški plebiscit, ki so ga bodisi po svoje interpretirali (Perkonig, Bartsch) ali pa v našem smislu (Preissová, Urban), pa smo jih mi iz malomarnosti — prezrli. Češki učitelj Fr. Urban je napisal dve povestici iz tega časa »Mladý Černutá« in »Utrpením k vítězství« (Po trpljenju k zmagi). Mladega Černuto sem svoj čas prevel in priobčil v Vrteu (1928). Predvsem pa so vredne spoštovanja koroške novelice Gabriele Preissové, znane češke pisateljice, članice Akademije znanosti in umetnosti v Pragi, ki je že pred vojno zajemala najrajši motive iz slovenske Koroške okoli Pliberka. Njene koroške novele »Mladost« je svoj čas prevel v Gabrščikovi »Slovenski knjižnici« rajnki Dermota. »Koroške novele« (Korutanské povídky), drama iz koroško-primorskega bajeslovja »Zlatorog« in mala koroška dramatizirana idilica — enodejanka »Pridite k nam, ko bo pomlad...« (Přijďte k nám, až bude jaro...), so še iz tega časa. Po plebiscitu pa je zadnjo idilico razširila v prozi v povestici »Akkýřová světnička« (Sobica v stolpu), ki jo je izdala v domovinski knjižnici češko-slovaškega podmladka »Naša domovina«, kjer je izšel tudi Urbanov »Mladi Černutá«. Pozneje je to mladinsko črtico še znatneje razširila in poglobila ter jo izdala v luksuzni obliki, z grafičnimi ilustracijami P. Vilingerja, pri Ottu Katu »Ivankina idila« (Ivančina selanka) l. 1927. str. 137. Ko sem jo nekoč obiskal na Bledu, kamor vedno prihaja na počitnice, mi je tožila, da se Slovenci ne zanimamo dovolj zanjo, oziroma za njene povesti, ki jih piše iz našega življenja. Baš o tej koroški idili je trdila, da je prevedena že večkrat na nemški, francoski in celo španski jezik, na slovenskega, kamor bi predvsem zaslužila, še do danes ni. Kakor mi je znano, je en prevod v rokopisu že davno končan in se drugi, baje boljši, tudi že par let pripravlja. Ker ne vem, kdaj bo kateri iz njih izšel, sem za desetletni spomin plebiscita in pa zato, da se vsaj ob tej žalostni obletnici seznanimo s to novelo po želji pisateljice, prevel odlomek iz »Ivankine idile« in ga naslovil: »Smrt na Golici«.

Bilo je na kresni večer pred svetim Janezom. Okrog in okrog Blejskega jezera so goreli na gorah slavnostni kresovi. Po jezeru je plaval iz okrašenih ladij vse polno jugoslovanskih in čeških pesmi. Poleg mojega sedeža pri jezeru pa so postavili domači otroci velik šopek narcis, da bi jim ne zvenele. Šli so ponje prejšnjega dne prav na vrh Golice, kjer je vsa vzhodna stran že od nekdaj porastla z narcisi in odkoder se lahko vidi vsa Koroška kakor na dlani... Ta čudovita Koroška z vencem mogočnih gora na krajih mej, pa z ravnico kot božjo planjo, katere živo zelenje je pretkano le z belimi trakovi poti, čistimi hišami in bajtami, ta Koroška, ki so jo Slovenci od pamti veka imenovali svojo...

In cela kupola neba je bila v čistem zraku visoko dvignjena v najtemnejšo modrino in v bleščeče iskre zvezda —, tako čudovite je še nisem videla nikdar...

»Moj Bog, kako je ta zemlja neskončno lepa! Ko bahato poletje, potratno in razcveteno, stopa kot na prste, da bi ga bilo opaziti že oddaleč,« — je zavriskalo nekaj v meni, pa tako, kakor da bi mi bilo včeraj šele osemnajst let (včasih me to prime s tako iluzijo, bodisi v snu ali bedé!). In ko sem obrnila svojo opojno glavo h grebenom dolgega Stola, če se morda v tem hipu še vidi na njegovem hrbtu sneg, ki je nedavno zapal — so obstale moje oči na nečem bližjem, pobeljenem, podobnem snegu... tedaj pa so se izpod tega započile vame temne človeške oči s težkimi vekami. Veke so bile spremenjene, toda ta blesk oči se mi je nekoč moral do dobrega vtisniti v spomin. — V posrebretem večeru so se razločili obrisi ženskega lica. In roke, prekrizane na temnem naročju, so se človeško zatresle, kakor so bile nemirne že od nekdaj.

»Ivanka, ste to vi?« sem vprašala potihoma, da bi je ne preplašila. »Odkod ste se vzeli tu na Bledu, ko ste vendar ostali tam na drugi strani Stola, te dolge gore, ki se je vam vedno zdela podobna ribi?... Vi ste vendar ostali na Koroškem tudi potem, ko ste se poročili? Pripeljal vas je vaš mož vendar k sebi v Gorjansko šumo, kjer je vaša mladostna idila dobila svoj drugi lepi verz.«

»Res, vedno smo živeli le tam preko na Koroškem,« je pokimala z glavo, ko mi je odgovorila. »Pa morda vi niti ne veste, da je ta nesrečni plebiscit vso to slovensko polovico našega Stola zajel? In ne veste, da mi je umrl mož, ta plavi učitelj Mirko Kovač, in moj sin, ki je imel po njem ime in zmožnosti — samo voljo je imel vsak drugačno, in to je bila prva moja velika bolest, ki mi jo je pripravila zla usoda... Glejte, pobelili so se mi radi tega lasje, čeprav mi je šele 39 let; moja mati, ki je za 20 let starejša, pa še zdaj nima belih...«

»Ali ste že dolgo vdova?« sem ji stisnila sočutno roko,

»Že tri leta,« mi je počasi odgovorila. »Vidite, da bi ne bilo teh glavnih nesreč, da nisem izgubila sina v trenutku, ko sta se z očetom po dolgem sporu zopet sporazumela, in da nismo izgubili vseh svojih pravic na Koroškem, ki jih je moj Mirko skozi vse življenje skušal dvigniti, — bi moj mož še zdaj hodil med nami. Toda on te rane ni mogel preboleti. Bil je to nežen človek, ki je imel tako mehke in ozke roke, s katerimi je tako lepo igral na klavir... tak mestni človek, ki se je vedno moral sam vzdrževati na šolah z instrukcijami,

se je veliko lažje zlomil kot jaz iz kmečkega stanu. Pri njem je šlo vse čuvstveno do nenaravne globine —«

Verujte mi, le ta velika ljubezen do Mirka je držala pokonci mojo potrpežljivost in vero. — Toda Mirko mi je znal vse tako lepo k srcu približati, da mu nisem mogla ugovarjati; ponavljal je vedno na svoj ljubeč način: Človek mora dvigati glavo samozvestno k solncu in mora pomagati drugim slabšim in pomoči mora prav tako nemškim. Začeti pa mora najprej pri svojih najbližjih, pri rojakih. Poglej, kako drugi narodi, Nemci in Italijani, gledajo na nas Slovence z vrha, kot da bi bili že od nature kaj nižji. Nimajo mogoče nič slabšega srca kot mi, toda privadili so se temu gospodovavnemu pogledu. Je pač tak zdrav egoizem že vrojen močnemu človeku, da dviga in hvali svoj rod in da ponosno misli, da je on najboljši. Toda nad nami je baje že pesnik obupano vzdihnil: »Težko je človeku biti Slovenec...« Mislil je pač pri tem na ponižnost, ki nam ne da izraziti samozvestno narodne zavesti. »Z nami nihče na svetu več ne računa,« je tožil včasih Mirko,« morejo nas premikati kamor hočejo«...

»Pa vendar vidite, da danes na Slovenskem in v vsej božji Jugoslaviji vse v največjem življenju cvete« — sem pridala, da bi s tega krasnega večera odgnala vsakršno žalost.

»Glejte,« mi je odgovorila, ne da bi se dala motiti. »hočem Vam najprej samo povedati, kako je to bilo pri nas pred 25 leti, kako je bilo žalostno, skromno v duši takemu slovenskemu učitelju, da boste mogli razumeti, kaj je razjedalo Mirku srce v lastnem gnezdu, iz katerega so morali bežati vsi tako silni po duhu kot moj mož in verni kot sem bila jaz... Danes bi se morda komu zdelo smešno, kako smo se z Mirkom, z rajnikom župnikom in s tem krojačem Dermoto, ki je dočakal današnjih dni, težavno pehali, od samih temeljev začeti prosveto — nihče danes ne more utajiti, da nismo delali za lepšo bodočnost in tudi nihče naj po tej nesreči, ki je zadela koroške Slovence, ne govori, da je bilo vse to zastonj, brez pomena« —

»Ni bilo« — sem ji pomogla do tega, kar je hotela reči. »Verujte mi, da se bo čez dvajset let zopet po teh vaših zakrknjenih krajih oglasila zmagovita slovenska pesem!...«

»V tej veri je moj mož tudi umiral,« je rekla Ivanka.

Bilo je pa tako:

Dočakali smo se prevrata. Takrat nisem mogla spoznati svojega moža, tega resnega človeka, ki je vedno učil druge — tak vriskajoč otrok je postal iz njega, ozdravljen in vse drugače lep, zdel se mi je ves pomlajen... Komaj smo se zavedeli, da ni vse sen, kar smo doživljali, že so Mirka prijele nove skrbi. Naša Koroška je kakor padla iz splošne poplave sreče — moralo se je baje šele odločiti, na kateri strani je resnica, in pripravljali se je počasi še plebiscit.

Ne morem vam naštevati, kako je moj mož s svojimi prijatelji napel vse sile, da bi v naši vasi izpadlo drugim za vzgled. Tudi k nam so

prihajali nemški agitatorji in govorili našim ljudem: »Če hočete, da bodo vaši sinovi znova umirali na vojni, le glasujte za Jugoslavijo — tam se bo moral boriti z orožjem na dve strani.« Tako so ponavljali svojo staro pesem: »Nemčija se bo spet opomogla in spet bo prva na svetu — na to pomislite!«

Pri nas pa so padale take besede kot grah ob steno — zastonj. Naš kraj, vzgojen že v samozavesti, se je držal junaško, ni pa potegnil, žal, tudi drugih krajev v zarjo lepših časov. Pripeljali so Nemci tri vlake, polne renegatov z vseh strani sveta, ki so imeli že vse pripravljeno, k volitvam — treba je bilo samo oddati svoj glas. Tako se je končno zgodilo, da so Nemci dobili 54.000 glasov, naši pa le 46.000. Od tedaj so hiteli uničevati Slovence. Obe šoli, vzdrževani po »Društvu sv. Cirila in Metoda« (veste, to je naša Matica Školska) so nam takoj zaprli, učitelji so morali zbežati, župnika iz sosednje fare so vozili kot slovenskega puntarja (podpihača) za strah drugim v Kotlu na »šajtergah«. V našo občino se niso upali, ker smo bili tam vsi zvesti, glavno pa zato, ker se že dotikamo kranjskih meja in bi nam od tam, tudi preko visokih gora mogli priteči na pomoč.

Moj mož je še z dvema prijateljskoma v tem obupu hitel v Maribor, če bi bilo mogoče še kaj rešiti, zahteval novega prevrata, toda naša usoda je bila že zapečatená. Bili smo žrtvovani.

Moj mož bi se mogel raztresti pri gospodarstvu, kjer je skrbi več kot treba, prepeljali smo k sebi tudi naš veliki čebelnjak, klavir in vsa drevesca in rožice iz cvetličnjaka, kateremu so se čudili vsi. Na posestvu imamo namreč na vzhodni strani od stopnic malo sobico z balkonom in prekrasnim razgledom. Tja sem postavila vse te rože iz cvetličnjaka in mu rekla:

»Vidiš, atek, tukaj boš lahko imel pozimi prelep vrt. Dobro, da smo na tvoja narekanja še pred vojno kupili te ameriške peči. Grele bodo lahko našo veliko sobo in ta zimski vrtiček.«

Nasmehnil se je na svoj stari ljubi način, ko sem ga pa koj nato prosila, da bi mi zaigral na klavir, da bi rada vedela, kako na novem mestu zveni, mi je odgovoril le to, naj si sama zaigram in se ni dal pregovoriti, čeprav sem mu omenila, kakšna velika razlika je med mojim in njegovim igranjem. Ni mi mogel, ubožec, ustreči — veste, dobro sem slutila, naj je hodil ali stal, vedno je vse v njem jokalo...

Najrajši je taval brez miru in cilja, hodil od ranega jutra do poldne, včasih je odhajal tudi zvečer, samo tako, kamor ga je poneslo, kot tisti večni žid, o katerem mi je včasih pravil. Kadar pa je že dosti hodil in so mu začele noge odpovedovati, se je rad skril s knjigo v roki v to vlažno sobico, v to večno zelenje, in se zagledal na nasprotno goro Golico, na katero je tako rad pohitel po dvakrat, trikrat od pomladi do poletja.

Bilo je neke nedelje tako nekako koncem maja, ko mi je hipoma odkril, da bi se rad še enkrat razgledal z Golice. Jaz sem mu seveda tak napor odgovarjala, češ, da ima ta razgled že itak dobro v spominu. Ko pa se ni dal pregovoriti, sem se odločila, da tudi sama pojdem z njim in vzamem s seboj Škafarjevega sina, da bi nosil pleten sedež, naše plašče, steklenico vina in kaj za malico.

Imeli smo srečo, da je bilo krasno vreme. Dan je kot pel, ko smo se napravili na pot na Golico. Poznali smo to že po škrjančkovem vrisku, ko smo hodili preko žitnih polj in po zelenih kobilcah, ki so nam preskakovale pot po lokah. Gore so bile kot okopane v meglah, naš Triglav se je pokazal od peta do glave z vsemi manjšimi vrhovi in se nam vso pot predstavljal praznično kot vojvoda. Sneg se je še ponekod blestel po vrhih, toda Golica ga je bila prosta. Saj se vendar v tem času na solnčni kranjski strani razcvete na stotisoče narcis: skoro bi se mogli pričakati z zvezdami na nebu, katerih je več. Tako sva se vodila z Mirkom za roke, in sva pozabljala na leta skrbi in strmo pot. Ker smo pa vsake četrte ure malo odpočivali, se je naša pot vlekla celih pet ur. Ko smo stopili na vrh Golice in zagledali kranjsko stran, je nekje zvonilo poldne.

»Vidiš, celi travniki narcis« — sem zaklicala, on pa je kot prikovan zastrmel v obmejni kamen, pri katerem smo se pravkar usedli... Na eni strani znak kraljestva Jugoslavije, na drugi, ki je gledala k nam, republike Avstrije. Tako je gledal tudi mož na našo Koroško, na to veliko ravnino, razprostrto kot božjo tablo, na kateri se blešči dve veliki jezери in polno belkastih cest med temnim zelenjem in kjer se je nam zdela najvišja stavba šentjakobska slovenska šola; — gledal je ta raj kroginkrog, zavarovan v vencu gora — in se naglo obrnil od mene vstran in priprl oči, da bi mi ušli dve težki solzi, ki sta mu privreli po licu... Jaz pa sem vseeno videla in hotela sem na hitro nekaj povedati, da bi ga potolažila. Rekla sem mu kar tako, da sem nekaj rekla: »Prisluhni, na naši strani tam nekdo poje... Ker zvoní poldne, ne morem razumeti besed, vem pa, da poje slovensko —«

»To je pastir. Vidim, kako se gnetejo vanj ovce,« — se je oglasil Škarjev sin. Poje pa tisto:

»Gozdič je že zelen,
travnik je razcveten,
ptički pod nebom
veselo pojo...«

»Trdno verujem,« — je rekel na to moj mož še z jasnim in odločnim glasom, »da se bo nekoč še tod razlegala vsepovsod slovenska pesem, kakor daleč vidim... Vstal je, obrnil se na kranjsko stran in v tem sem se zopet spomnila, da bi se razveselil: »Zdi se mi, da nikjer na vsem svetu ni tako neskončnih travnikov narcis! Človeku jemlje vid...«

V tem pa je moj mož, kot da bi se mu noga spodnesla, padel z laktjo na mojo ramo in se zgrudil. Fant, ki je bil z nami, je zavpil. Jaz pa sem hotela dvigniti Mirka, pa bil je težak kot kamen in lice mu je obledelo kot stena... V prvem hipu sem še mislila, da je omedlevica, močila sem mu lica z vinom in mu prigibala roki... Tedaj pa se je od nekod oglasil drobni zvonček k poldnevu, pa tako nekako tesnobno kot da zvoní mrliču... V grozni ponižnosti sem padla na kolena. Vedela sem, da se moj mož nikdar več ne prebudi in da se je tako končala idila moje življenjske sreče.

P O R O Č I L A

IVO GRAHOR / AL. NEVEROV — IVAN VUK: TAŠKENT, KRUHA BOGATO MESTO

Ruska povest iz dni velike lakote. Založila »Svoboda« v Ljubljani, tisk Ljudske tiskarne v Mariboru.

Uvod je napisal Talpa, ki poleg življenjepisa še s toplo besedo približuje ruskega avtorja našemu bralcu, da bi opravil troje. Je pač slabo pri nas, radi čitamo, a velike ljubezni do umetnosti ni. Dobro je, kar kdo stori v ta namen.

Vuk je odločen prevajalec iz ruščine. Izbral je zanimivo povest iz nove ruske literature, a najboljši uvod ji je napisal sam Skobelev-Neverov.

»Dolžnost mi je, izraziti pisatelju Aleksandru Fjodoroviču svoje priznanje. Pogovori z njim o otrocih v sodobni literaturi so me vzpodbudili, da sem napisal to povest — A. N.«

Psihološko je povest pravi zaklad, pozna se ji, da je avtor vaški učitelj. Kmečki deček in še en kmečki deček sta pri Neverovu reš dva in ne le po imenu Miška in Serjoška. Pred gladom in smrtjo, ki pobira njuno rodbino, povede želja oba dečka na pot v Taškent, »kruha bogato mesto«. Miška je star dvanajst let, a že nima očeta, tudi babica in ded sta umrla, gospodariti bo moral — v dobi velike lakote! Edina rešitev je potovanje, v Taškentu je obilo kruha in žita za posev. Nekoga mora vzeti s seboj. Serjoška je nekoliko mlajši, brez hrane potujeta, omaga že prvi dan, čeka ju prime na postaji in hoče vreči v ječo, potem zbolí in umre. V dveh dneh se je zgodilo med dečkoma neizmerno mnogo. Dečka sta in pogumna, zato je samemu težko. Brez dobrih ljudi, ki se čudežno še dobe v zbeganih, lačnih množicah, ne bi prišel naprej. Unrl bi, ubil se ali izgubil; brez strojnika Kondratjeva ne bi došel v Taškent, toda brez dobrega, trdnega droba se ne bi nikdar vrnil domov, kamor končno prispe dva puda kruha in zrna. Bratca sta mu med tem umrla, mati je bolna, vse uničeno; — vse bo moral pričeti na novo. Njegova srečanja z ljudmi so nam obudila veliko vero v njegovo življenje. Tako Neverov.

Pisatelj je umrl v zadnjem letu gladi 1923 v Moskvi. Naši dečki, ki so se takrat šele rodili, bodo našli v Neverovem delu neizčrpen zaklad. Mladinska psihologija pa ga bo primerjala ponekod z Dostojevskim in Molnarjem itd.

Jezikovno bi prevodu ne mogel deliti pohval. Vuk se vdaja ruščini, a bogatega izraza nima nikjer. Napak nisem zbiral, menda je na strani 163. primer za časovni nered, kateri temu marljivemu prevajalcu največ škoduje.

IVO GRAHOR / F. HERWIG - TOMINEC: SVETI BOŠTJAN IZ PREDMESTJA

Založba Delavske knjižnice v Ljubljani 1930.

Delo, ki ga prinaša ta prevod iz nemške literature v slovensko, bo ostalo zanimivo poleg umetniške vrednosti posebno kot časovni dokument iz naše prehodne dobe, ko živimo od dveh in celo že iz dveh kultur. Herwig je kot človek in umetnik dvolomna prizma. Najemniško in svobodno krščanstvo se lomita v njem z najbolj perečo ostrino, zato je razumljivo, da njegovo ustvarjanje še ni našlo sinteze. Med najboljša njegova dela pa morda kljub temu spada »Sveti Boštjan iz Weddinga«, kajti legenda je najprimernejša, Herwigovemu svetu najprikladnejša, najpopolnejša oblika.

Omeniti moram, da se nikakor ne strinjam z ljubljanskim radiojevim poročevalcem S. Škerlom. On je, ako se prav spominjam, primerjal Herwigov pomen za zapadno proletarsko literaturo z Gorkijevim pomenom za vzhodno literaturo. Pred vsem: Gorkij ni sodnik, dočim je Herwig talno direkten ideolog in siver zastopnik ideologije, ki v evropskem modernem proletarijatu še ni zasidrana.

Veliko vprašanje je in bo, kako prija proletarijatu Herwigova ideologija, koliko je v sorodu s proletarskim socialnim gibanjem. Saj avtor sam često in najodločneje zahteva prenovitev, prepород verske organizacije, ki gre doslej še po nasprotnem bregu. Da pa je bistveno pri Herwigu ideologija, za to nam je priča boj, ki se je razvil ob njegovem dosedanjem delovanju, odklanjanje z obeh strani, potem sprejem od skupine katoliških reformatorjev (revija Hochland, stališče revije Orplid) in sam slovenski prevajalec, ki na to tudi odkrito opozarja v svojem uvodu.

Proletarec po svoji preteklosti in duši, čeprav skitalec, je šel avtor za svojo ideologijo marsikje predaleč, popušča na škodo proletarske kulture. Zato v tej dobi ne more biti vodilni njen predhodnik v zapadni Evropi, kar je Gorkij v vzhodni brez dvoma bil.

»Sv. Boštjan« je s svojo vsebino najlepša prilika za vsakogar, ki se hoče preveriti, koliko velja moja sodba. Ta Herwigova legenda je postavljena med sodobno krščansko pastirsko delo in socialno bedo z večjim namenom, učinkovati na duhovščino kot na uporno ljudsko maso. Namen je pa preočiten in le globokost Herwigove osebnosti je umetnino rešila.

Pater Boštjan je imel videnje, v katerem je čul božji ukaz: »Pojdite kakor jagnjeta med volkove«. In on gre v množico, med bedne ljudi, da bo »enak med enakimi«. Potuje brez denarja in potnih listin, vendar ga povsod oblasti puste, ker po vedrem značaju odseva poštenost. Z njo uspeva tudi v velikem mestu, sredi brezposelnih najde dela, a jim noče odjedati kruha in razdeli vse med najrevnejše, kar zasluži. Vmes spreobrača in celo zakrknjenci, navidezni zločinci se vdajajo njegovi neodoljivi svetniški moči. Pomaga, rešuje, združuje. V predmestju velikega Berlina je iz neke kleti ustvaril novo katakombo. Bivše vlačuge in propalice se ob njem dvigajo k novemu življenju, kakor s čudežno močjo zdravi Boštjan na vse strani. Razkošni buržuji se vdajajo njegovim očem, ko zahteva od njih denarja. V pouličnih bojih stoji sam, prerok ljubezni do bližnjega in samaritan. Ne boji se groženj anarhističnih množic in radikalnih revolucionarjev, spretno odbija vabo visokega sveta in žurnalistov, ki leti s svinčnikom in aparatom za njim, ko je postal znan in slaven. Veruje, a odklanja čudeže. Novih moči in vzor mu daje sv. Boštjan bližnje cerkve. Okrog njega so se zbrali učenci, neuko ljudstvo govori o njem fantastične pravljice, da se prikazuje v zraku itd. A za njim hodijo tudi drugi, satanovi in iščejo priložnosti, da bi ga ubili. V velikih pobojih napadejo njegovo klet in streljajo v mučenika, ga zasmehujejo in panično zbeže pred njegovo smrtjo. Boštjan umre, prva krogla ga je zadela v stegno, prav kakor nekoč njegovega patrona, mučenika, svetega Boštjana. Za množico morda Boštjan ni umrl zaman.

Junak legende raste v podobo svetnika. Njegova ideja, hoditi pred vsemi, ga žene naprej. Zmaguje z vzgledom in dobrim delom, ostane nepremagljiv, kakor ideja. Njegova notranja sreča meji na največji egoizem. Ljudje niso dobri. Sam je. Dobri postajajo v stiku z njim, brez njega propadajo. Tako individualistično ga je naslikal Herwig. A tako zahteva legenda. V dnu je sicer tudi individualizem gonilna sila, Boštjan je božji izvoljenec, toda doživetje te vrste je silno, dal ga je umetnik junaku neposredno. To socialno doživetje ni opisano, le žari iz velike ljubezni, ki prepleta junakovo delo, da jo občutimo. Da, v njegovi veri sta dva elementa. Boštjan ne veruje v človeka nič manj kot v Boga, in to je njegova skupnost s proletarskimi umetniki.

Prevajalec je priložil knjižici še odlomek iz romana »Pride ura«, kjer je Herwig psihološki pisatelj, ne le konstruktivist. Pač je tu močna avtobiografija, ki včasih individualistično prenasiti in odbija bralca, vpliva malomeščansko. Legenda in ta odlomek pa skupno bolje predstavljata umetnika, kar štejem prevajalcu v zaslugo. Njegov prevod je bolj pomanjkljiv, neslovenski. Posebno motijo dnevno časopisni izrazi, ki presegajo naš besednjak (n. pr. zvanje) in nešteti nedoločni zaimki s krajšavo (nek), v nekaterih stavkih imamo kar tri zaporedoma. — Založba in tiskarna sta knjižico lepo opremili, priznamo jima uspeh, ki ga bo gotovo želel tudi Herwig za svojo petdesetletnico med Slovenci. Saj je Boštjan soroden Pregljevi povesti »Božji mejniki« in s te strani tudi naš.

Naročniki!

S pričujočo številko se poslavljamo od našega prvega poslovnega leta. Program, ki smo si ga za to dobo načrtali, je s tem izčrpan in tako prestopamo prag v novo leto.

V prijetno dolžnost si štejemo, da se ob tej priliki zahvalimo vsem naročnikom, ki so nas kakorkoli podpirali pri našem delu; onim, ki so s svojim prijateljskim priporočanjem pridobivali še novih naročnikov, kakor tudi onim, ki so nam s svojim vztrajanjem in zvestobo dali potrdilo za naše delo. Zlasti nas radosti, ko gledamo številne dopise z izrazi navdušenja, priznanja in številnih nasvetov. Trudili smo se nuditi in storiti zmerom najboljše, kar smo mogli. Vemo, da v vsem še nismo popolni, toda trdno zaupamo, da bo vse izravnal čas, ki je pred nami. Z vero v rast in napredek stopamo v drugo leto in prosimo naročnike še nadaljnje zaupanja in naklonjenosti.

Založba Modra ptica v Ljubljani.

„Modra ptica“ v drugem letu

Če bi hoteli označiti smer naše revije v drugem letu, bi morali v bistvu ponavljati, kar smo povedali že lani. Slediti domačemu in tujemu literarnemu življenju in vzdrževati stike z naročniki. Le v nečem gotovo ne bomo enaki — namreč v načinu izpolnjevanja tega dela. Vsaka stvar namreč, ki je bila začeta s kakim določenim ciljem in potem ohranjena, se s časom neprestano razvija in raste, kakor zahtevajo to pač moči in razmere.

Poudarili smo že enkrat, da je bila revija ob pričetku našega dela mišljena vse bolj skromno, toda pozneje se je izkazalo, da moremo nuditi več. Če smo odkriti, moramo povedati, da je naš namen, dvigniti in razviti jo do najvišjih možnosti. Seveda, časa ne moremo prehitevati. Vse bodo prinesla leta.

Prihodnji letnik bo starega presegal po vsebini in po opreми. Še naprej bomo priobčevali domače članke in novele, skušali bomo še vnaprej ohraniti stare sotrudnike in pritegniti še nove; poročali bomo o domačih knjigah in kulturnem življenju. Literarnim poročilom se bodo pridružila še gledališka. Iz tujih slovstev pa bomo prinašali prevode velikih mislecev in ustvarjalcev in sicer v taki izberi, da bo več letnikov nudilo nekaj leksikonski vpogled v svetovno slovstvo.

Ker se je letos izkazalo, da imajo bralci v knjigah veliko raje zaokrožene celote, kakor pa izbore črtic ali novel, bomo z naprej najboljše novele svetovnih mojstrov uvedli v revijo. V bližnji bodočnosti bomo

izbirali med sledečimi imeni: E. A. Poe, Stevenson, Balzac, Mérimée, Maupassant, Stendhal, Jacobsen, Strindberg, Nexö, Pontoppidan, Anderson, St. Zweig, Thomas Mann, Klabund, Deledda, Gorkij, Stanković i. dr.

S sentencami, članki in eseji bodo zastopani, poleg domačih prispevkov, pred vsem: Goethe, Schopenhauer, Hofmansthal, Baude-
laire, Wilde, Brandes, Emerson, Dostojevskij in še mnogo drugih, ki so pri nas manj znani. Vse te prispevke bomo poizkušali iz-
birati tako, da bodo vsakomur nekaj nudili, da bodo odpirali bralcu po-
glede v življenje velikih osebnosti in tujih narodov in da bodo obenem
dostopni tudi najpreprostejšim.

V daljših člankih bomo spregovorili o danski, norveški, švedski, angleški
in o amerikanski književnosti. O novejši hrvatski in srbski literaturi
imamo objavljena dva članka. Samo po sebi je razumljivo, da bomo
še naprej pisali o vsaki knjigi, ki bo izšla v naši založbi in o avtorju,
ki jo je napisal.

Že prej smo omenili, da bo revija tudi po opremi znatno lepša. Tiskana
bo na finem antičnem papirju, v jasnejšem tisku, in ovitek, za katerega
je napravil načrt arh. Spinčić, bo dal zunanosti močnejši in zaokrože-
nejši poudarek. Prva številka bo izšla že v decembru, druga pa v začetku
januarja.

Prva redna knjiga za leto 1930./31.

Gösta Berling

roman

Selme Lagerlöf-ove

izide okrog 14. decembra. Naročnikom ga bomo razposlali še pred
Božičem. Knjiga je zelo lepo opremljena in najobsežnejša od vseh
dosedanjih rednih publikacij naše založbe. Prepričani smo, da bo tudi
vsebinsko navdušila vse naše bralce.

Almanah,

o katerem smo poročali že v zadnji številki »Modre ptice«, je še v tisku.
Naročnikom, ki so nam poslali naslove, ga bomo poslali takoj ob izidu.
Obenem sporočamo, da smo na željo mnogih naročnikov rok za pošiljanje
naslovov podaljšali do novega leta. Prosimo pa, da tisti, ki nam pošiljajo
naslove, pošljejo le take, o katerih mislijo, da bi se utegnili naročiti na
naše publikacije. Almanah bo stal Din 12—, za naročnike pa Din 6—.

Nove nagrade

za naročnike, ki hočejo pomagati pri našem delu z nabiranjem novih naročnikov za prihodnje leto, razpisujemo nove, posebno bogate knjižne nagrade.

Kdor pridobi enega naročnika, mu pošljemo eno izmed sledečih knjig, ki si jo lahko sam izbere:

Knut Hamsun: PAN, roman. Vez. v platno.

Ivan Cankar: MOJE ŽIVLJENJE. Vez.

K. Chesterston: ČETRTEK, roman. Vez.

Ivan Cankar: PODOBE IZ SANJ. Vez.

Kdor pridobi dva nova naročnika, lahko izbira med sledečimi knjigami:

Kellerman Bernhard: TUNEL. Socialen roman. Vez. v platno.

Henri Barbusse: OGENJ, dnevnik desetnije. Vez.

D. G. Mukeržji: MLADOST V DŽUNGLI. Vez. v platno.

Walter Scott: IVANHOE, roman. Vez. v platno.

Knut Hamsun: GLAD, roman. Vez. v platno.

Kdor pridobi tri naročnike, lahko izbira med sledečimi knjigami:

Dr. Franceta Prešerna: ZBRANO DELO. Vez. v platno.

F. M. Dostojevskij: SELO STEPANČIKOVO, roman. Vez. v platno.

Walter Scott: IVANHOE, roman. Vez. v polusnje.

Kdor pridobi štiri naročnike, lahko izbere eno izmed sledečih knjig:

Mihael Arcibašev: SANIN, roman. Vez. v platno.

F. M. Dostojevskij: ZAPISKI IZ MRTVEGA DOMA. Vez. v platno.

F. M. Dostojevskij: BESI, roman. Vez. v platno.

Henrik Sienkiewicz: Z OGNJEM IN MEČEM, roman. Vez.

Kdor pa pridobi deset naročnikov, prejme eno izmed veledele:

L. N. Tolstoj: ANA KARENINA, roman. Vez. v platno.

F. M. Dostojevskij: BRATJE KARAMAZOVI, roman. Vez. v platno.

Vse te nagrade bomo razpošiljali od 1. dec. dalje. Da olajšamo naročnikom delo, smo zopet priložili reviji posebne naročilnice.

Prošnja

Nekateri naročniki so v večjih zaostankih z naročnino še za preteklo leto. Poslali smo jim opomine s položnico. Pa tudi tiste, ki morda še niso prejeli opomina, prosimo, da nam nakažejo zaostanke po položnici, ki je priložena reviji. Z rednim plačevanjem naročnine je silno olajšano delo založbi, naročnikom pa prihranjene neprijetnosti. — Obenem prosimo vse naročnike, da nam pošljejo tudi naročnino za december, ki je prvi mesec drugega poslovnega leta.

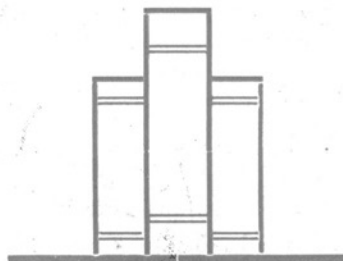
Izdaja konzorcij Založbe Modra ptica. — Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar.
Za tiskarno »Merkur«: Otmar Michálek, oba v Ljubljani.

TRGOVINA S PAPIRJEM NA VELIKO

GLAVNO ZASTOPSTVO
ZA DRAVSKO BANOVINO
IN SAMOPRODAJA
PAPIRNIH IZDELKOV
ZDRUŽENIH PAPIRNIC
VEVČE, GORIČANE IN
MEDVODE D.D. V LJUBLJANI
IN SLADKOGORSKE
TVORNICE LEPENKE
IN PAPIRJA, SLADKI
VRH, POŠTA ŠT. 113
PRI MARIBORU

KASTELIC IN DRUG
LJUBLJANA, Aleksandrova c. št. 9

SALDA-KONTE
STRACE - JOURNALE
ŠOLSKE ZVEZKE - MAPE
ODJEMALNE KNJIŽICE
RISALNE BLOKE
ITD.

NUDI PO IZREDNO UGODNIH CENAH

**KNJIGOVEZNICA
K. T. D.**

V LJUBLJANI
KOPITARJEVA ULICA 6
II. NADSTROPJE

Motite se

če mislite, da so vsi pisalni
stroji enaki. Kakor se raz-
likuje človek od človeka,
tako so različni tudi stroji.
Najboljši med dobrimi pa
je brez dvoma

ERIKA

Zahtevajte prospekte:

THE REX Co.

LJUBLJANA, GRADIŠČE 10

VINOCET

TOVARNA VINSKEGA
KISA, d.z.o.z. V LJUBLJANI

NUDI NAJFINEJŠI
IN NAJOKUSNEJŠI

NAMIZNI KIS
IZ PRISTNEGA VI-
NA - ZAHTEVAJTE
PONUDBO!

TEHNIČNO IN HIGIJSKO
NAJMODERNEJE UREJENA
KISARNA V JUGOSLAVIJI

PISARNA :
**LJUBLJANA, DUNAJSKA
CESTA 1/a/II - TELEF. 2389**

STOEUER

srednji pisalni stroj v elegantnem
črnem kovčku, se odlikuje s precizno
konstrukcijo in je opremljen z vsemi
prednostmi velikega pisarniškega
stroja

V ZALOGI PRI TVRDKI

LUDV. BARAGA

LJUBLJANA

ŠELENBURGOVA UL. 6